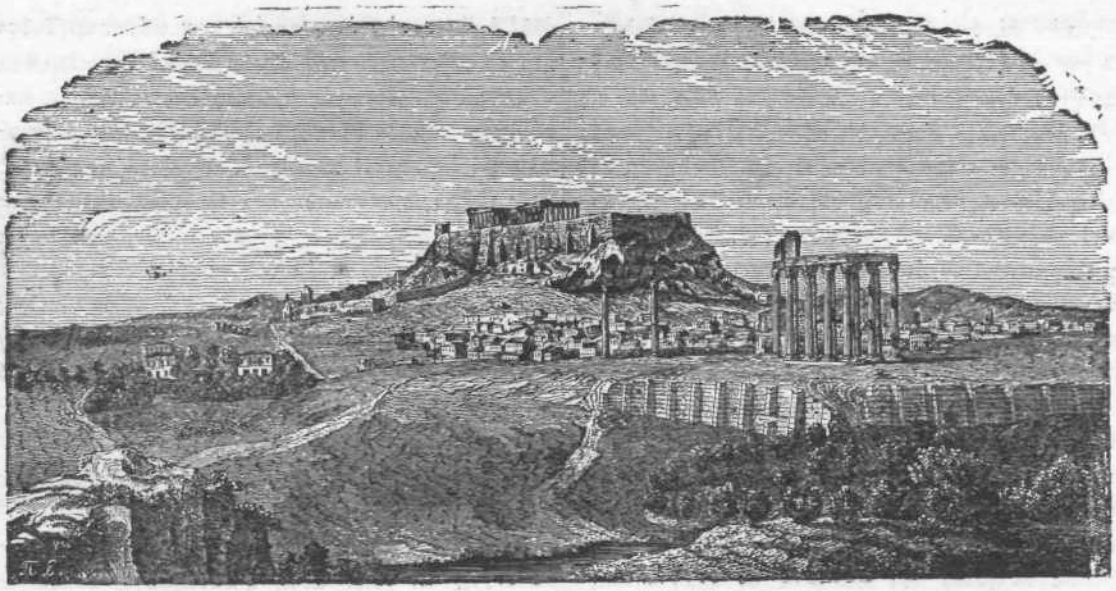

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1862. ΤΟΜΟΣ ΙΓ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 290.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1685—1715)

ὑπὸ ΛΕΟΠΟΛΔΟΥ ΡΑΝΚΙΟΥ.

Μετάφρασις Π. Καλλιγᾶ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 287, 288 καὶ 289.)

Ἐκκλησιαστικά.

Ἐὰν δὲν διαστείλωμεν τὸ πολύμικτον τῶν συνηγμένων ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου φυλῶν, τρεῖς κλάσεις εὑρίσκομεν κυρίως ἀπέναντι τῶν Ἐνετῶν· χωρικοὺς, πολίτας καὶ προνομιούχους. Ἑκάστη τούτων ἀπῄτει ἰδίαν προσοχήν. Κάτοικοι, ὁποῖοι ἦσαν οἱ Μανιάται, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν μᾶλλον ὡς σύμμαχοι ἢ ὡς ὑπήκοοι, καὶ ἦτον ἀνάγκη κόπου πολλοῦ διὰ νὰ τηρηθῇ καλὴ σχέσις μετ' αὐτῶν. Τὸ σῶμα τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ νὰ γίνῃ τι, ἦσαν οἱ χωρικοὶ καὶ ὅλη ἡ διοίκησις ἔχει σκοπὸν τὴν εἰς αὐτοὺς χορήγησιν ἐλευθέρας καὶ εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως. Οἱ ὑπερέχοντες, ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν πολίτας, τὰ μέλη τῶν κοινοτήτων, ἀπαιτοῦν ἤδη ἐξ ἑνὸς μέρους ἐξαίρεσιν τῶν φορτίων, ἐξ ἄλλου ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑποδεεστέρων. Ἐνῷ προστατεύεται ἡ πρόοδος αὐτῶν, ἡ κοινωνικὴ καὶ δικαστικὴ ἀνάπτυξις πρέπει νὰ συνέχωνται εἰς σοφὸν περιορισμὸν καὶ ἰδίως ἡ ἐξουσία πρέπει νὰ προφυλάττεται πάσης ἐπηρείας.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον. Ἡ θρησκεία, ἥτις εἶναι εἰς ὅλους κοινὴ, ἀπαιτεῖ ἄκραν προσοχὴν καὶ ἐπιτηδειότητα, πρὸ πάντων διότι οἱ Ἐνετοὶ ἦσαν ἄλλης θρησκείας.

Οἱ Ἐνετοὶ ἐνόμιζον χρέος, ἀμέσως κατὰ τὴν κατάκτησιν, νὰ μεταφυτεύσουν ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ λατινικὸν δόγμα. Εἶχον ἀκόμη τοσαύτην θετικὴν πίστιν, ὥστε ἐνομίζοντο εὐτυχεῖς, διότι ἐγκαινίασαν ἐκ νέου πρὸς λατρείαν τῶν ἁγίων τὰς ἐκκλησίας Μεθώνης, Κορώνης καὶ Κορίνθου, αἵτινες ἀνῆκον πρότερον εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἔκτοτε μετηλλάχθησαν εἰς μοσκέας. Διωργανίσθησαν τέσσαρες ἐπισκοπαὶ κατὰ τὰς τέσσαρας ἐπαρχίας, ὧν ἡ Κορινθιακὴ ἦτον ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ, οἱ δὲ Ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ ἦλθον κατόπιν.

Δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι τοῦτο εἶχε συνεπείας. Οὐδεὶς ἐμέμφετο τοὺς κυρίους τῆς χώρας, ὅτι ἐλάτρευον τὸν Θεὸν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καὶ ὅτι ἤθελον νὰ ἔχουν ἐκκλησίας τοῦ δόγματος αὐτῶν. Καὶ Ἕλληνες ὑπῆρχον ταύτου τοῦ δόγματος, μάλιστα μεταξὺ Χίων.

Ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ φέρῃ τοῦτο κίνδυνον εἰς τὴν

ἑλληνικὴν πίστιν. Οἱ Ἑνετοὶ ἐγνώριζον τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα (1), καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἦσαν ἠναγκασμένοι, διηνεκῶς νὰ προσέχουν εἰς τὴν θρησκευτικὴν διαφορὰν, αὐστηρῶς φροντίζοντες νὰ μὴ δίδεται αἰτία ὑπονοίας εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ προλαμβάνοντες ἐπιμελῶς τὰς συγκρούσεις τῆς ἁρμοδιότητος τῶν δύω δογμάτων. Τοὐλάχιστον οἱ Ἑνετοὶ Ἀρμοσταὶ κηρύττονται πρόθυμοι εἰς πᾶσαν περίστασιν νὰ ἐνδώσουν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου.

Πολὺ σημαντικωτέραν δυσκολίαν παρέσχον αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε τὴν μεγίστην δύναμιν ἐγκαθιδρύων ἐπισκόπους, ὥστε τὰ χρυσόβουλα αὐτοῦ ἦσαν εἰς μεγάλην ὑπόληψιν καὶ ὁ ἀφορισμὸς ἐπηκολούθει τὴν ἀπείθειαν. Αὐτὸς ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ τῶν εἰσοδημάτων ἑκάστου ἐπισκόπου, πληρονομένου παρὰ τῶν ἱερέων καὶ ἰδίως ἐξ ἑκάστης οἰκίας τῆς διοικήσεως αὐτοῦ. Καὶ πολλῶν μοναστηρίων τοὺς ἡγουμένους διώριζεν ὁ Πατριάρχης, πρὸς ὃν ἐστέλλετο μέρος τοῦ εἰσοδήματος (2).

Αὐτὸ τὸ σύστημα ἦτο λίαν μισητὸν εἰς τοὺς Ἑνετούς. Ἀνυπόφορον ἐφαίνετο νὰ λαμβάνῃ ξένος ἱερεὺς τόσα χρήματα ἐκ τῆς χώρας καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ κεφαλὴ, ἥτις ἦτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου, νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ διορίζῃ ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους τοῦ τόπου.

Ἐξ ἀρχῆς διεύθυνον πρὸς τοῦτο τὴν προσοχὴν καὶ ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1687 ἐζήτησαν παρὰ τῶν συμβούλων τῆς πολιτείας γνωμοδότησιν περὶ τούτου.

Τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ἔχω ἐνώπιόν μου. Οἱ σύμβουλοι νομίζουν δυνατὸν νὰ μεταφέρουν τὸν διορισμὸν καὶ αὐτὴν τὴν χειροτονίαν τῶν ἑλλήνων ἐπισκόπων ἐν Ἑνετίᾳ, καὶ δεικνύουν ὅτι τότε ἠδύναντο νὰ καθυποβάλλουν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἐφορίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας.

Τοιαῦται συμβουλαὶ ὑπερέβαινον πάντα τὰ ὅρια ὥστε ἡ περίνους Βουλὴ νὰ συναινέσῃ, καὶ ἔλαβεν ἄλλα μέτρα, μᾶλλον ἀνάλογα πρὸς τὸ ἐν γένει σύστημα.

Διὰ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπισκόπων δὲν ἀνεδέχθη αὐτὴν ἡ βουλὴ, ἀλλ' ἀνέθεσεν εἰς τὰς συστηθείσας κοινότητας. Τοῦτο ἦτο τὸ σημαντικώτερον αὐτῶν πλεονέκτημα.

Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐξαποστολὰς χρημάτων, κατήργησεν ὅλα τὰ ἔκτακτα εἰσοδήματα τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐπροίκισεν αὐτοὺς δι' ἀκινήτων κτημάτων. Πρὸς τούτοις ἠλάττωσε κατὰ τὸ ἥμισυ τὰ τακτικὰ εἰσοδήματα τῶν ἱερέων καὶ τῶν οἰκιῶν, ὅσα μέχρι τοῦδε εἰσέπραττον δι' ἑαυτοὺς οἱ ἐπίσκοποι.

Ἀφοῦ προέβησαν ἅπαξ ἕως ἐδῷ, ἤλπιζον εὐκόλως ν' ἀφαιρέσουν εἰς τὰ πατριαρχικὰ χρυσόβουλα τὴν ἰσχὺν καὶ νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὰ ὡς ἐκεῖνα τοῦ Πάπα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλειπε τὸ κυριαρχικὸν ἐκτελεστήριον.

Ἐν τούτοις δὲν ἐπέτυχον τοῦτο τοσοῦτον εὐκόλως καὶ ἐντελῶς ὡς ἐπεθύμουν.

Εἰς τὰς κοινότητας εἰσέφρησε Σιμωνία ἀπαραδειγμάτιστος. Ἐν γένει αὐτὴ ἡ κατάχρησις ἐβασίλευσε κατ' ἀνυπόφορον τρόπον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου, καὶ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι συνέπραττον (1). Πῶς ἤθελον ἀμφιβάλλει οἱ πολῖται νὰ λάβουν χρήματα διὰ ψήφους; « Ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὑ- » πουργήματος, λέγει ὁ Ἔμος, ἐγίνετο τὸ χαμερπέ- » στερον ἐμπόριον. » Τὰ οὐτιδανώτερα πρόσωπα ἔλαβον τὸ ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον εἶχε γένει τόσον εὐτελὲς, ἀφοῦ δὲν ἐλαμβάνετο πλέον κατευθεῖαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπίσης δὲν ἴσχυον νὰ ἐμποδίσουν τὰς χρηματικὰς ἀποστολάς. Δὲν ἐδέχοντο μὲν τὸν ἔξαρχον, τὸν ὁποῖον ἔστελλε μέχρι τοῦδε ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ ἁρμοσταὶ δὲν ὑπέφερον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ κρυφίως ἀνελάμβανε τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καὶ οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἠρνεῖτο νὰ συνεισφέρῃ, φοβούμενος τὴν ποινὴν τοῦ ἀφορισμοῦ, ἥτις ἐν Ἀνατολῇ ἐζήσκει πάντοτε βεβαιοτάτην ἐνέργειαν καὶ τὸ σύνηθες ποσὸν μετέβαινεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μόνον μέσον νὰ στερήσουν τὸν Πατριάρχην αὐτοῦ τοῦ εἰσοδήματος εὑρίσκει ὁ Ἔμος τὴν παῦσιν πάσης χρηματικῆς πληρωμῆς.

Ἡ Βουλὴ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ τοιαύτην ἀπόφασιν· ἀλλ' ἀνείχετο ὅ,τι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ καὶ εἰργάζετο μόνον ν' ἀπομακρύνῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ Γριμάνης βεβαιοῖ, ὅτι ἐνεργείᾳ αὐτοῦ οὐδὲν ἐξετελέσθη χρυσόβουλον τοῦ Πατριάρχου.

Τὸ πᾶν ἐκρέματο ἐκ τῆς καλῆς συνεννοήσεως τῆς

(1) Emo. Sono i Greci così tenaci—che la sola dissimulatione può insensibilmente guadagnare terreno.

(1) Ὁ Γριμάνης δίδει τὴν ἀκόλουθον στατιστικὴν τοῦ κλήρου. Che se si contino gli Arcivescovi, da quali vien esercitata la primaria dignità, oltre uno che presiede alla sola terra di Tripolizza et altri quatro che non hanno alcuna giurisditione, 12 siano li vescovi suffraganei con diocesi e 16 titolari senza sede, 1367 si numerino li calogeri in 158 monasteri, 94 di questi diretti da abbati che vengono elletti da calogeri loro, 14 juspatronati, 26 stauropigi e 24 metochi, oltre 151 chiese che possedono stabili—sono notizie già humiliate. Τοὺς ἡγουμένους τῶν σταυροπηγίων διορίζει ὁ Πατριάρχης.

(1) Molino. Più che mai insistendo nelle sceleragini si vagliono (i tre arcivescovi di Patrasso, Mistra e Malvasia) di potenza assoluta per alienar ad plus offerentes li sacri tempii, investendoli nel possesso di secolari, che poi sostituiscono nell' officiatura alcuni de' loro papa con dannate conventioni di divider gli utili ritratti dalla mercantata rendita di qualsisia sacramento. Divengono quotidianamente all' ellettione di vescovi e li consacranno benchè inutili e privi d' alcun diocesi per darle campo con la forza del titolo all' ordinatione de sacerdoti.

διοικήσεως μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ εἰς τοῦτο παρήνεσαν οἱ σύμβουλοι (consultori). Οἱ Ἀρμοσταὶ εὗρον ἰσχυροτέραν τὴν ἀνάγκην, ἢ ὅσον ἐνόμιζον, καὶ, ὡς ἐκφράζονται, τὰ ἀόρατα ὅπλα τοσοῦτον τυραννικῶς ἐνεργοῦντα, ὥστε τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ ἐξουσιάζοντο ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ ἡ γενικὴ ὑπακοὴ πρὸς τὴν πολιτείαν ἐξήρτητο ἐκ τῆς καλῆς θελήσεως τούτων (1). Ἡ πρώτη φροντὶς τῶν Ἀρμοστῶν ἦτον ἡ διατήρησις τῆς καλῆς συνεννοήσεως. « Μετεχειρίσθην, » λέγει ὁ Γριμάνης, τὴν μεγαλητέραν γλυκύτητα » πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ ἀπένειμον εἰς αὐτοὺς τὴν » ἀνήκουσαν εἰς τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τιμήν· εἰς πᾶ- » σαν περίστασιν μ' ἔδειξαν τὴν πιστοτέραν ἀφοσίω » σιν καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὰ πατριαρχικὰ χρυσόβουλα » ὑπετάχθησαν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς. »

Δὲν δύναταί τις νὰ μεμφθῇ τοὺς Ἑνετοὺς, ἂν διὰ τὴν μεγάλην σημασίαν τῶν Ἀρχιερέων προετίμων πάντοτε ἀνθρώπους ἀρωσιωμένους, καὶ τοιούτους ἐλάμβανον ἐκ τῶν νήσων. Ἀλλὰ ἦτο δύσκολον νὰ εὐδοκιμήσουν. Ὀλίγον κατολίγον τὸ κατώρθωσαν. Ὁ Λορεδανὸς ἐπέτυχε νὰ ἐκλεχθῇ ἐν Καλαβρύτοις ἐπίσκοπος, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει χρήσιμον καὶ κυρίως φρονοῦντα τὰ τῶν Ἑνετῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἠδύνατο μόνον νὰ φθάσῃ διὰ συμβιβαστικῶν μέσων καὶ μεταχειριζόμενος ἐπιτηδείως τὰς κοινότητας. Πραγματικῶς ἐδείχθησαν ἐνίοτε λίαν σταθεραί. Ἡ πόλις τοῦ Μιστρᾶ ἔλαβε νεῦμα παρὰ τοῦ Πατριάρχου νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ἄλλον ἐπίσκοπον, παρὰ τὸν ἐκλεχθέντα ἐπὶ τῆς Ἑνετικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ὁ Ἀρμοστὴς ἐνήργησεν, ὥστε οὔτε ἀπάντησις νὰ σταλῇ εἰς τὸν Πατριάρχην.

Τοιουτοτρόπως ἀπεμακρύνθησαν ἀρκετὰ οἱ κίνδυνοι, οἵτινες ἠπείλουν ἐκ τοῦ διοργανισμοῦ καὶ τῆς θέσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Μένει ἡ ἐρώτησις, ἂν ἐβελτιώθη ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς δύσεως καὶ ἂν τὸ ἔθνος ἀνεπτύχθη ἐσωτερικῶς.

Φαίνεται ὅτι δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τοῦτο, ἄνευ φόβου ν' ἀπατηθῶμεν.

Ἤδη ἐσήμαινέ τι ἡ ἐσωτερικὴ τάξις καὶ ἡ καλλιτέρα διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων, ἡ χρῆσις διὰ τὰ μυστήρια χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, ἀντὶ ξυλίνων καὶ κασσιτερίνων, ὅπως μέχρι τοῦδε μετεχειρίζοντο ἐναντίον τῶν κανονικῶν διατάξεων, καὶ ἡ κοσμία στολὴ τοῦ κλήρου (2).

Ἐπὶ τούτων δὲν εἶχε μικρὰν δύναμιν τὸ παράδειγμα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἡ μεγαλλιτέρα πομπὴ τῆς λειτουργίας εἵλκυσε πολλοὺς κατοίκους εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἤρχισαν ν' ἀμιλλῶνται κατὰ τοῦτο.

Πολὺ σημαντικώτερον ἦτον, ὅτι ἡ λατινικὴ ἐκκλησία ἀνεδέχθη τὴν παντελῶς παραμεληθεῖσαν ἐκπαίδευσιν. Ἀλλ' οἱ μοναχοὶ, οἵτινες ἦλθον, δὲν ὠφέλησαν πολὺ, μᾶλλον προσέκρουσαν—Ὅσοι ὅμως ἐν τῷ μέσῳ τῆς χώρας ἵδρυσαν ἐδῷ καὶ ἐκεῖ καταστήματα, διῆγον ἥσυχον βίον, καὶ ἐργαζόμενοι κατὰ μόνας διεύθυνον σχολεῖα, ἔφεραν πολὺ ὄφελος. Ἄνευ ὑπονοίας ἢ δισταγμοῦ οἱ Ἕλληνες ἔστελλον τὰ τέκνα, ὅπου ἐμάνθανον τὰ στοιχεῖα τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης. Εἰργάζοντο ἐπίσης νὰ συστήσουν ἐν Τριπόλει τακτικὸν γυμνάσιον, καὶ ὡς τινὲς ἐνόμιζον, τοιουτοτρόπως ἐγίνετο ἀρχὴ πρὸς μετάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν καθολικισμόν.

Ἄλλοι ἔτρεφον ἀφιλοκερδεστέρους σκοπούς. « Ἴσως, » νομίζει ὁ Γριμάνης, θέλει ἀποσπασθῇ τῆς βαρβα- » ρότητος, ὑπὸ τὴν αἰσίαν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν, ἡ » διδάσκαλος πάσης ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀρχαία » Ἑλλάς. »

Κρίσις.

Ὁ κόσμος εἶναι συνηθισμένος νὰ θαυμάζῃ ἢ νὰ κατακρίνῃ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀγαποῦν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τὴν πνευματικὴν συγκίνησιν, εἰς ἣν μεταφέρει ἡ ἀνύψωσις, ἢ τὸ μῖσος.

Ὅστις βλέπει ὅμως πλησιέστερον τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, σπανίως ἔρχεται εἰς τὴν ἀνάγκην ἀπεριορίστως νὰ ἐπαινῇ ἢ νὰ ψέγῃ.

Τὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει ἐπραγματεύθησαν περιφρονητικῶς, ὡς νομίζω, διότι δὲν ἐγνώριζαν, ὁποία ὑπῆρξε, καὶ προσέτι διότι ταχέως ἔλαβε δυστυχὲς τέλος, ἐκ τοῦ πλησίον θεωρουμένη ἐντούτοις προσφέρει διαφόρους ἐπόψεις καὶ ἐπιτυχίας.

Ὁ διοργανισμὸς τῶν ἀστικῶν κοινοτήτων, ἡ διαχείρισις τῆς δικαιοσύνης, ὁ κανονισμὸς τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐν μέρει ἡ φροντὶς περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σχέσεων ἀπέτυχον καὶ εἶχον μᾶλλον ἐπιβλαβῆ ἐνέργειαν.

Ἐξ ἐναντίας ἡ προσοχὴ, τὴν ὁποίαν ἀπένειμον εἰς τὸν πληθυσμὸν, εἰς τὴν γεωργίαν, ἡ γραμμὴ, τὴν ὁποίαν ἐν γένει ἠκολούθησαν ὡς πρὸς τοὺς Μανιάτας καὶ τοὺς γείτονας αὐτῶν, ὡς πρὸς τὰς χωρικὰς κοινότητας, εἶναι ἄξιαι παντὸς ἐπαίνου καὶ ἔλαβον τὰς αἰσιωτέρας συνεπείας.

Δὲν λέγομεν ὅτι ἠμέλησαν ἐκεῖνα καὶ ἐπεμελήθησαν ταῦτα σπουδαίως καὶ αὐστηρῶς, διότι δὲν δυνά-

(1) Corner. L' amareggiarli è cosa non bene consigliata, per l' arbitrio che tengono sopra i popoli.

(2) Ὁ Γριμάνης ἐφρόντισεν ἰδίως περὶ τούτου. Valsemi, λέγει, sempre della piacevolezza piutosto che de' processi e del rigore, più facile eccitamento all' emenda in chi mancava alle proprie parti, così che si vedono anche ristaurate e meglio tenute le chiese loro colle regole che io ho prescritte, onde non fossero mal consunte le rendite, come in talun luogo accadeva, ma impiegate tutte nel buon sustenimento delle chiese stesse, e colla riforma pelle altre coruttele che rendevano indecenza al rito et l' honore di S. D. M.

μεθα νὰ παραγνωρίσωμεν τὸν ζῆλον καὶ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν γενικῶν Ἁρμοστῶν, ἀφ᾽ ὧν ἐξήρτητο τὸ πᾶν.—ἀλλ᾽οὔτε ὅτι ὡς πρὸς τὰ τελευταῖα εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἴδιον συμφέρον. Αἱ κοινότητες ἄνευ ἰδιοτελείας καὶ μετὰ γενναιότητος ἀφέθησαν ἀνεξάρτητοι, ἀλλ᾽ ἡ αἰτία ἦτον ἄλλη.

Φαίνεται ὅτι αἱ δυσκολίαι δεικνύονται ἐκεῖ ἀνώτεραι καὶ ἀνυπέρβλητοι, ὅπου οἱ Ἐνετοὶ μετέφερον τοὺς ἰδίους θεσμοὺς ἐν Ἑλλάδι. Διωργάνισαν κοινότητας, ὡς εἶχον συστηθῇ τοιαῦται ἐν ταῖς λοιπαῖς αὐτῶν ἐπαρχίαις, διὰ μακρᾶς συνηθείας καὶ ἀρχαίων δικαιωμάτων, ἀποκτηθέντων ἄντικρυ τῆς μητροπόλεως, ἢ ὡς λέγουν οἱ Ἐνετοὶ, τῆς δεσποζούσης (dominante), ἐν Πελοποννήσῳ ὅμως στερημέναι αὐτῆς τῆς σταθερᾶς βάσεως ἔδειξαν μόνον ἄτακτον δοξομανίαν. Διέταξαν περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, συμφώνως πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν πολιτείας, ἀλλ᾽ ἀνεκτελέστους καὶ πιέζοντας κατὰ τὰς τότε σχέσεις τοῦ κόσμου. Ἡ διαχείρισις τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἐνδεχομένη, ὅπου ἰσχύουν ἀκριβῶς ὡρισμένοι νόμοι καὶ ἀκολουθεῖται ὁ κανὼν προγενεστέρων ἀποφάσεων. Ὅπου τοῦτο δὲν ἔχει χώραν, γεννῶνται σύγχυσις καὶ ἀτοπήματα. Ὅτι δὲ ἡ Δημοκρατία τῶν Ἐνετῶν ἦτο καθολικὴ, τοῦτο ἐκώλυε τοὐλάχιστον τὴν ἐντελῆ συγχώνευσιν τῶν συμφερόντων, ὡς ἀπαιτεῖται πάντοτε μεταξὺ διοικούντων καὶ διοικουμένων.

Ἂν ἀποτυγχάνουν οἱ Ἐνετοὶ, ὅπου ζητοῦν τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τῆς πολιτείας καὶ τῆς νέας κατακτήσεως, ἐξ ἐναντίας ἐπιτυγχάνουν καθόσον ἔχουν πρὸ ὀφθαλμῶν μόνην τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων καὶ ἐνεργοῦν συμφώνως πρὸς ταύτην. Εἰς πᾶν ζήτημα, τὸ ὁποῖον προτίθενται, εἰς πᾶσαν δυσκολίαν, τὴν ὁποίαν ἀπαντοῦν, μία ἔποψις κυρίως προτάσσεται τότε, ἡ πηγάζουσα ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν κατοίκων.

Διὰ νὰ κατοικηθῇ ὁ τόπος, προσπαθοῦν ν᾽ ἀποκτήσουν καὶ νὰ δεσμεύσουν, εὐνοϊκῶς φερόμενοι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες δύνανται νὰ ἑλκύσουν κατοίκους καὶ τοῦτο μόνον παρακινεῖ εἰς μετανάστευσιν. Διὰ νὰ εἰσπράξουν τοὺς φόρους, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ νέα πολιτεία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, δὲν δύνανται νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν.—ἀλλέως ἤθελον καταστρέψει τὴν ἀποικίαν· ἄνευ κοινοῦ συνδέσμου μετὰ τῶν κοινοτήτων δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὰ δέκατα, οὔτε νὰ ἐνεργήσουν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἅλατος. Πῶς ἤθελον δυνηθῇ νὰ ὑποτάξουν διὰ τῆς βίας τοὺς Μανιάτας; διὰ τοῦτο προσπαθοῦν συμβιβαστικῶς καὶ διὰ τοῦ λόγου νὰ φέρουν αὐτοὺς εἰς τὸν δρόμον τῆς νομιμότητος, καὶ συνεννοοῦνται ἐπιτηδείως μετὰ τῶν προύχόντων. Ποτὲ δὲν ἤθελαν ἐπιτύχει εἰς ἀπόκρουσιν τῆς ἰσχύος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἂν δὲν ἐπετύγχανον νὰ συνεννοηθοῦν μετὰ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἑλλάδος. — Ἀρκεῖ ὅτι, ἀπανταχοῦ ζητοῦν νὰ ἐγείρουν, οὐ μόνον παθητικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐνεργητικὴν ὑποταγὴν καὶ αὐθόρμητον, διότι ἄνευ τῆς προαιρέσεως τῶν ὑπηκόων δὲν ἤθελον δυνηθῆ νὰ ἐξουσιάσουν τὴν χώραν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβουν πρὸ ὀφθαλμῶν τἀληθῆ συμφέροντα καὶ νὰ διέπουν μετὰ φροντίδος καὶ ὑγιοῦς νοός.

Τοῦτο εἶναι τὸ κύριον μέλημα πάσης πολιτικῆς, ὡς καὶ πάσης ἐνεργείας. Τὸ σύνηθες δύναται νὰ πραχθῇ κατὰ τὸν συνήθη τρόπον, ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ νέον τι, πρέπει νὰ ἐγκαταληφθῇ ἡ παράδοσις καὶ μόνον νὰ ληφθῇ ὑπ᾽ ὄψιν ἡ ἀπαίτησις τῶν πραγμάτων, ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ προβλήματος. Ἀμέσως τότε ἐπέρχονται εἰς τὸν καλῶς ὠργανισμένον, καὶ ζωηρὸν νοῦν αἱ ἐπόψεις, τὰς ὁποίας οὐδεὶς σύμβουλος δύναται νὰ μεταδώσῃ καὶ δὲν δύναται νὰ καταστήσῃ περιττὰς ἄλλος τρόπος, ἀλλοῦ ἐπινοηθεὶς, ἀφοῦ δὲ ἐξοικειώθη πρὸς τὰ καθέκαστα καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος, προκύπτει ἡ μέθοδος ὡς ἀναγκαία καὶ ἐξ ἑαυτῆς.

ΚΕΦ. Γ'.

Ἔξωσις τῶν Ἐνετῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐρωτᾶται ἤδη, ἂν οἱ Ἐνετοὶ εἶχον τὴν δύναμιν, ν᾽ ἀντιταχθοῦν κατὰ γείτονος καὶ ὑπερέχοντος ἐχθροῦ, προστατεύοντες τὴν ἀνάπτυξιν, ἥτις ἦτον ἔργον αὐτῶν καὶ ἔδειξε τοσαύτα ἀξιέπαινα ἀποτελέσματα, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐπικρατοῦντες διὰ τῶν ὅπλων.

Οἱ Ἐνετοὶ δὲν παρέλειψαν κατὰ τοῦτο νὰ λάβουν μέτρα· ὅλαι αἱ ἐκθέσεις γέμουν περὶ τούτου καὶ ἠδυνάμην νὰ προσθέσω περὶ αὐτῶν ἴδιον κεφάλαιον, ἂν δὲν ἀπέβλεπον συμφέροντα, τὰ ὁποῖα πολὺ αἰφνιδίως καὶ ἄνευ ἴχνους παρῆλθον. Ἐν γένει ἠκολούθησαν δύο διάφορα συστήματα. Κατὰ πρῶτον διέταξαν ἐμπειροτέχνας νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ εὑρεθέντα τουρκικὰ φρούρια καὶ τὰ ἐπεσκεύασαν, ὅσον ἦτο δυνατόν. Ἐνωρὶς ὅμως παρετήρησαν, ὅτι αἱ θέσεις αὗται, ἂν καὶ πολυάριθμοι, ἦσαν ὅμως ἀσθενεῖς καὶ ἤθελον σκορπίσει, τὰς δυνάμεις, ἂν ἤθελον νὰ φυλάξουν ἁπάσας. Ἐνθυμήθησαν, ὅτι πολλὰ καὶ ἀσθενῆ ὀχυρώματα ποτὲ δὲν ὠφέλησαν, ὀλίγα δὲ καὶ δυνατὰ πολλάκις. Συνέλαβον λοιπὸν τὸν σκοπὸν νὰ κατεδαφίσουν ὅλα τ᾽ ἄλλα ὀχυρώματα καὶ νὰ περιορίσουν τὴν φύλαξιν εἰς τὰ τρία σημαντικώτερα, τὴν Μεθώνην, τὸ Κάστρον τῆς Πελοποννήσου (ἐν Κυλλήνῃ) καὶ τὸ Παλαμήδιον τοῦ Ναυπλίου. Αὐτὰ κατέγιναν ὅσον ἔνεστι νὰ φέρουν εἰς καλὴν κατάστασιν, πρὸ πάντων ὅμως ὠχύρωσαν τὸ Παλαμήδιον δι᾽ ἔργων, ἅτινα ἔτι σήμερον ἐγείρουν τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν.

Καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως εἶχον αἱ ὀχυρώσεις αὗται ὠφέλιμον ἐνέργειαν. Οἱ Ἕλληνες εἶδον, ὅτι λαμβάνεται πρόνοια ὑπὲρ τῆς φυλάξεως αὐτῶν καὶ οὐδὲν συνετέλεσε τοσοῦτον εἰς τὸν ζῆλον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, πρὸς γεωργίαν καὶ ἀπόκτησιν γῆς, ὅσον αὐτὴ ἡ πεποίθησις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ἡ ἀκμὴ τῆς χώρας (1).

Ἐντούτοις πρὶν περατωθοῦν τὰ λοιπὰ ἔργα, οἱ ἐχθροὶ ἐμβῆκαν εἰς κίνησιν. Ὁ γενικὸς συνδυασμὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων εἶχε δώσει τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς· ἄλλος πάλιν συνδυασμὸς ἐπελθὼν ἔθεσεν ἐκ νέου τὴν διατήρησιν αὐτῆς εἰς κίνδυνον.

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καρλοβιτζίου, πλὴν τῆς Ἐνετίας, περιεπλέχθησαν ὅλαι αἱ λοιπαὶ δυνάμεις, ὅσαι ἦσαν ἐμπόλεμοι. Ἡ Αὐστρία ἐκίνει τὰ πάντα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἱσπανικῆς Μοναρχίας, ἐν Πολωνίᾳ καὶ Ῥωσσίᾳ εἰσεχώρησεν ὁ τολμηρότερος καὶ ἐπικινδυνωδέστερος ἐχθρὸς, τὸν ὁποῖον ἠδύναντο νὰ εὕρουν, Κάρολος ὁ ΙΒ'.

Ἡ Πόρτα ἐζήτει μόνον ἀφορμὴν διὰ νὰ ἐπιχειρισθῇ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς, εἰς ἣν ἀδιακόπως ὑπὸ τῆς Σουηκίας καὶ τῆς Γαλλίας ὑπερεθίζετο, ἀλλ᾽ ἐβράδυνε, καὶ ἴσως οὐδὲν ἤθελεν ἐπιχειρισθῇ ἄνευ τῆς μάχης τῆς Πουλτάβας.

Ἤδη αἱ ὀχυρώσεις, τὰς ὁποίας ἤγειρε Πέτρος ὁ Α'. ἐν Μαιώτιδι καὶ ἐν Ταγανρὸκ, ἔδιδον ὑπονοίας εἰς τὴν Πόρταν περὶ τῆς Ἡγεμονίας τοῦ Εὐξείνου, τὴν ὁποίαν θέλουσα νὰ διατηρήσῃ ἔστειλε δύω ἔτη κατὰ συνέχειαν κατὰ τὸ ἔαρ στόλον πρὸς ἐκεῖνα τὰ παράλια. Διὰ τῆς νέας ἐξαισίου νίκης ἡ Ῥωσσία κατέλαβεν ἰσχυροτέραν καὶ ἀπειλητικωτέραν θέσιν. Ὁ σκληρότερος κίνδυνος συνίστατο εἰς τὸ ὅτι ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὴν ἄρκτον καὶ ἀνέμενον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς θρησκείας εἰς τὴν πρώτην δόξαν παρὰ τῶν θριαμβευτικῶν ὁμοθρήσκων. (2). Ἤδη ἐλάμβανον χώραν παραβιάσεις τῶν ὁρίων, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθησαν αἱ ἐπίμονοι προτροπαὶ Καρόλου τοῦ ΙΒ', καταφυγόντος εἰς τὴν Τουρκίαν· ἐπὶ τέλους οἱ φρονοῦντες τὰ τοῦ πολέμου ὑπερίσχυσαν ἐν τῷ Διβανίῳ. « Πρέπει, λέγουν ὅτι εἶ» πεν ὁ Σουλτάνος, νὰ τιμωρήσωμεν τὸν ἄπιστον πρὶν » μᾶς τιμωρήσῃ ὁ ἴδιος. » Ἑπομένως ἐξεδόθη διακήρυξις, διὰ της ὁποίας ἡ Πόρτα ὠνόμαζεν ἐχθροὺς Ῥώσσους καὶ Πολωνούς.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐπεχειρίσθη, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐπανάληψιν τοῦ τελειωθέντος διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Καρλοβιτζίου. Ἔτι ἐξηκολούθουν ἐν Εὐρώπῃ αἱ γενικαὶ ἐχθροπραξίαι καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ εἶχον εὐκαιρίαν νὰ προσβάλλουν τοὺς ἐχθροὺς διαδοχικῶς. Πρῶτον ἐστράφησαν κατ᾽ ἐκείνου, ὅστις ἦτον ὁ κινδυνωδέστερος καὶ δὲν συμπεριελαμβάνετο εἰς τὴν ἀμυντικὴν συμμαχίαν (1).

Ὁ μέγας Πέτρος δὲν συνήθιζε, νὰ περιμένῃ πολὺ νὰ τὸν προκαλοῦν, κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἔκαμεν, ὡς εἶναι γνωστὸν, τὸ αὐτὸ λάθος, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν καταστροφὴν Καρόλου τοῦ ΙΒ'. Ἄνευ ἀποχρώσης προπαρασκευῆς προεχώρησε μετὰ τόλμης ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους, καὶ αἴφνης εὑρέθη ὑπὸ τὴν προσβολὴν ἀσυγκρίτως ὑπερβαλλούσης τουρκικῆς δυνάμεως, ἀποχωρισθεὶς τῶν ἀποθηκῶν καὶ κυκλωθείς. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ τύχην τὸ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν κατακτήσεων, ὅσας ἔλαβεν ἐπὶ τῆς συνθήκης τοῦ Καρλοβιτζίου.

Παρῆλθον εἰσέτι δύω ἔτη, πρὶν ἀνορθωθοῦν ὅλα τὰ λάθη καὶ ἡ Πόρτα ἦτον ἀρκετὰ συνετὴ νὰ μὴ ἐναγκαλισθῇ τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλέως τῆς Σουηκίας (2), ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν ἀδιακόπως τὰ ἴδια. Ἀφοῦ ἐνίκησε τὸν ἕνα τῶν ἐχθρῶν, ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ ἄλλου, τουτέστι τῆς Ἐνετίας.

Ἂν πιστεύσωμεν τοὺς Ἐνετοὺς, ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς Πόρτας ἦτο κατὰ τῆς Πολωνίας, ὡς καὶ ὁ δρόμος τῶν πραγμάτων ἐφαίνετο νὰ δεικνύῃ. Ὁ τότε Βεζίρης ἦτο τόσον διατεθειμένος διὰ τὸν Πολωνικὸν πόλεμον, ὥστε πρὶν λάβῃ, ὡς ἦτον ἡ τάξις, τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, ἀνήρτησε τὰς ἱπποουρίδας. Ἀλλ᾽ ὁ παλατῖνος τῆς Μασοβίας Στανισλάος Κοστκόφκης διεπραγματεύθη μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος καὶ ἐστάθη ἱκανὸς νὰ μεταχειρισθῇ ἐκείνην τὴν κατάσπευσιν τοῦ Βεζίρου, διὰ νὰ διεγείρῃ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῶν σχεδίων αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ἐπενήργησαν καὶ ἄλλα τινα ἐπ᾽ αὐτοῦ. Τοὐλάχιστον οἱ Ἐνετοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ Γαλλία δυσ-

(1) Sagredo. La coltura è cresciuta mirabilmente da che si sono fissate le pubbliche applicationi alle grandi opere del Palamida e alli munimenti delle altre piazze.

(2) H Relatione di M. Aluise Mocenigo III, ritornato da Prove. general da mar, βεβαιόνει τοῦτο, ἀναφέρουσα τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τοῦ Κζάρου. Credono, λέγει περὶ τῶν Ἑλλήνων, che la loro chiesa potesse risorgere delle presenti oppressioni. Τοιουτοτρόπως παρέστησεν ὁ Χάνης τῆς Κριμαίας εἰς τὴν Πόρταν, ὅτι ἡ Ῥωσία συνεννοημένη μεθ᾽ ὅλων τῶν Ῥαγιάδων ἐπαπειλεῖ νὰ ἐξουσιάσῃ τὴν Ῥούμελιν. Χάμμερ ἐκ τοῦ Ῥασχὶδ VII 149. Τοιουτοτρόπως ἐξηγεῖτο εἰκὼν τοῦ Κζάρου χαραχθεῖσα ἐν Ἀμστελοδάμῳ μετ᾽ ἐπιγραφῆς Petrus Primus Rossogræcorum Monarcha. Sammlung Russischer Gesch. II. 241.

(1) Ὁ Δανιὴλ Δολφῖνος, πρέσβυς Ἐνετὸς ἐν Πολωνίᾳ, κάμνει ἰδίως αὐτὴν τὴν παρατήρησιν. Anelando con impatienza al risarcimento et alla vendetta (διὰ τὰς ἀπωλείας τῆς ἐν Καρλοβίτς εἰρήνης) il gran Signore abbraccio con piacere l' incontro d' esercitarla contro il Czar di Moscovia, che se ben compagno nei pericoli e nelle vittorie non era vincolato nel sagro nodo nè compreso nel trattato della defensiva aleanza. Ne suggeri pronta l' apertura il rè di Suezia. Relatione di D. Dolfin III Kr. ritornato dall' ambta. straorda. di Polonia 10 Agosto 1717.

(2) Σ. τοῦ Μ. οὐχὶ τόσον ἐκ συνέσεως, ὅσον διότι ἐθεώρει τὸν βασιλέα τῆς Σουηκίας μωρόν. Οἱ Ὀθωμανοὶ τὸν ὠνόμαζον σιδηροκέφαλον, Δεμουρπάς,

ἀρέστως ἔβλεπε τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου· φοβουμένη μὴ στερηθῇ διὰ τῆς Ἑνετίας τῶν ἐμπορικῶν μονοπωλίων, ὅσα ἔχαιρε τότε ἐν τῇ Ἀνατολῇ, λέγουν οἱ Ἑνετοὶ, ὅτι διεύθυνε ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου τὴν πολεμικὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνέπνεον πάλιν μετὰ τὴν Ῥωσσικὴν νίκην. Πολὺ μᾶλλον συνετέλεσαν ἀναμφιβόλως αἱ οἰκογένειαι τῆς Πελοποννήσου, αἵτινες ἀπῄτουν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ κτήματα, ἐξ ὧν ἐδίωξαν αὐτοὺς οἱ Ἑνετοί. Κατὰ Ἀπρίλιον λοιπὸν τοῦ 1714 ἀνενέωσαν οἱ Ὀθωμανοὶ τὴν συνθήκην τοῦ Καρλοβιτζίου μετὰ τῆς Πολωνίας καὶ ἐστράφησαν κατὰ τῆς Ἑνετίας. Εἶχον τὰς χεῖρας ἐλευθέρας καὶ ἡ Ἑνετία ἦτο τοσοῦτον ἀσθενεστέρα καὶ ἄνευ συμμάχων, ὥστε τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀμφίβολον. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ὅ,τι περιέχει ἡ τουρκικὴ διακήρυξις περὶ προηγηθεισῶν ἐξηγήσεων (1). Τῳόντι ἐφοβοῦντο οἱ Ἑνετοὶ καὶ δὲν διεύφευγεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι ὑπῆρχον διαπραγματεύσεις ἐκ τῆς Τουρκίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων· καὶ ὅτι εἰς τὸ ναυπηγεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰργάζοντο ζωηρῶς. Παρετήρουν μετὰ προσοχῆς, ὅτι ἐκωλύοντο νὰ πορίζωνται τροφὰς ἐκ Τουρκίας, ἂν καὶ ἡ πώλησις αὐτῶν ἔδιδε μόνη τὰ μέσα εἰς τοὺς ἐκεῖ κατοίκους νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους· ἀλλ' εἰς ταῦτα περιωρίζοντο, ὅσα ἐγνώριζον, καὶ ἐκ τῶν ἐκθέσεων βλέπομεν, ὅτι ὑπώπτευόν τι, ἀλλὰ θετικὰς δὲν εἶχον πληροφορίας (2). Πολὺ ἀπροσδόκητον ἐφάνη εἰς αὐτοὺς, ὅτε κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1714 ἐξεδόθη ἡ τουρκικὴ διακήρυξις τοῦ πολέμου.

Εὑρέθην, λέγει ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος Δολφῖνος, ἔχων ἓν μόνον πλοῖον ἐν Ναυπλίῳ, ὅτε ἔλαβον τὴν εἴδησιν.

Ὑπῆρχον πολλαὶ ἰσχυρώσεις ἐν τῷ γίνεσθαι, τὰς ὁποίας ἔσπευσε νὰ φέρῃ εἰς πέρας καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ διὰ στρατιωτῶν, προμηθειῶν καὶ τροφῶν. Ἐν Ναυπλίῳ νομίζει, ὅτι ἱκανῶς προπαρεσκευάσθη. Τὸ ἄφησα, λέγει, ἀποχρώντως ἐφωδιασμένον στρατιωτῶν, μάλιστα καθ' ὅσον αὐτοὶ ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ πολυαρίθμων, καλῶς τακτοποιηθέντων καὶ λίαν ἀφωσιωμένων κατοίκων. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, διὰ νὰ μὴ ἀποτμηθῇ τῆς βοηθείας, τὴν ὁποίαν καθημέραν ἀνέμενεν ἐξ Ἑνετίας, προσωρμισε τὸν στολίσκον, τὸν ὁποῖον κατολίγον συνέλλεξε, πρὸς τὴν Οἰνοῦσαν.

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον ἐξῆλθον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ πεδίον καὶ ὁ Σουλτάνος ἐπεθεώρησεν αὐτοὺς ἐν Ἀδριανουπόλει. Ἄλλοτε ἀνέμενον ἐκεῖ ἕνεκα τῆς βοσκῆς, ἑωσοῦ νὰ πρασινίσῃ. Τώρα δὲν ἐξώδευσαν αὐτὸν τὸν καιρόν. Ἔχων πλέον τῶν 100 χ. προέβη ὁ Βεζίρης εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ὁ Καπουδὰν Πασᾶς ἐφάνη εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ στόλου 60 πολεμικῶν πλοίων καὶ πλέον τῶν 100 Γαλερῶν καὶ Γαλεατζῶν.

Ἐναντίον τοιαύτης κολοσσισίας δυνάμεως οἱ Βενετοὶ εἶχον 7000 πεζοὺς καὶ 1000 ἱππεῖς ἐν τοῖς διαφόροις φρουρίοις, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν ἐντελῶς κατηρτισμένα καὶ ἐν γένει πολὺ διεξοδικά, ὥστε νὰ φυλαχθοῦν ὑπὸ τόσον μικροῦ πλήθους. Ὁ στολίσκος τοῦ Δολφίνου συνίστατο ἐξ 11 Γαλερῶν καὶ 6 πολεμικῶν πλοίων.

Ἤρχισεν ἐκ νέου πάλη Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως περὶ Πελοποννήσου. Ὅλη ἡ δύναμις τῆς Ἀνατολῆς, Ἀσία καὶ Εὐρώπη, στρατὸς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ἐρρίφθη ἐπὶ μόνου τούτου τοῦ σημείου. Ἡ Δύσις ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ μετρίου Δημοκρατίας, ἥτις εἶχεν ἀποτύχει ἐπὶ τοῦ προγενεστέρου πολέμου ἐν πλείσταις ἐπιχειρήσεσι, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ, ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας καὶ ῥαθυμίας, καὶ ἥτις οὔτε τώρα δὲν ὡρμᾶτο, ὅπως ὤφειλεν. Ἐγνώριζεν ἐντελῶς, ὅτι ἄνευ τῆς βοηθείας ἄλλων δυνάμεων, δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τι. Ἐνῷ εἰργάζετο νὰ κερδήσῃ αὐτὰς διὰ διαπραγματεύσεων, ἤλπιζεν ὅτι ἡ Πελοπόννησος, προστατευομένη διὰ τόσων ὀχυρῶν θέσεων, διὰ στρατευμάτων καὶ πολεμικῶν φυλῶν, δὲν ἦτον ὅλως ἐκτεθειμένη, καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ ἀτάκτου ἐχθροῦ.

Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι ἐπὶ τῆς γιγαντιαίας ὑπεροχῆς τῆς ὀθωμανικῆς δυνάμεως ἦτον ἀναπόφευκτος ἡ ἧττα, ἀλλὰ ὅ,τι ἔλαβε χώραν πραγματικῶς, οὐδεὶς ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ προΐδῃ.

Πολλάκις ἤδη εἶχεν ἀντισταθῆ ἡ Τῆνος. Αἱ ὄχθαι αὐτῆς εἶναι ἀπρόσιτοι· τὸ φρούριον ἔκειτο ἐπὶ ἀποτόμου βράχου καὶ ἐν καλῇ καταστάσει. Μολαταῦτα ἀπεφάσισεν ὁ Ἀρμοστὴς Βάλβης, ὡς ἐφάνη ὁ Καπουδὰν Πασᾶς, νὰ παραδοθῇ. Οἱ Τοῦρκοι ἀμέσως κατηδάφισαν τὸ φρούριον, καὶ μετέφερον τὰς 200 καλλιτέρας οἰκογενείας εἰς τὴν Βαρβαρίαν.

Ἐντούτοις τὸ στράτευμα τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐνεδυναμοῦτο (1). —διότι οὐδεὶς ἀμφίβαλλεν εἰς τὴν ἔκβασιν καὶ ἕκαστος ἤθελε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ λάφυρα. — προέβαινεν ἀκωλύτως πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐφάνη πρὸ τῆς Κορίνθου.

Ἡ Κόρινθος εἶχε τροφὰς διὰ 2 ἔτη καὶ πολεμοφόδια διὰ μακρὸν χρόνον. Ὡς ἠνοίχθη ἡ πρώτη τάφρος, πρὸ πάσης ἐφόδου ἡ φρουρὰ παρεδόθη. Ἠθέλησε νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν καὶ μολοντοῦτο ἐπὶ ψιλῇ προφάσει κατεσφάγη.

Κατόπιν μετεδόθη ὁ φόβος καθ' ὅλην τὴν χώραν. Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἀντεστάθησαν εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν Τούρκων, ἀρκούντως ἔδωκαν τώρα ἀκρόασιν (1).

Τὰ τουρκικὰ στίφη προέβησαν εἰς δύο μοίρας. Ἡ ἰσχυροτέρα ὑπὸ τὸν Βεζίρην ἐκίνησε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ἡ δὲ ἀσθενεστέρα ὑπὸ τὸν Σερασκέρην κατὰ τοῦ κάστρου τῆς Πελοποννήσου Ὁ Δολφῖνος ἰσχυρίζεται ὅτι ἐκείνη ἠρίθμει 100 χ. αὕτη δὲ 50 χιλ.

Ἦτο καιρὸς νὰ δειχθῇ ἡ ἰσχὺς τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα ἐκτίσθησαν διὰ τοσαύτης δαπάνης καὶ ἐπιστήμης. Ὅσον ἀδύνατος καὶ ἂν ἦτον ὁ Δολφῖνος, μολαταῦτα ἐξεκίνησε πρὸς βοήθειαν τῆς Ναυπλίας, πρωτευούσης τῆς χώρας, καὶ τοῦ Παλαμηδίου, ὅπως συντελέσῃ ὅ,τι ἠδύνατο, ὅπου ἔκειτο τὸ πᾶν.

Δὲν ἐδόθη ὅμως εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιτύχῃ· ἡ Ἑνετικὴ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὰ διεξοδικὰ ἔργα (2) καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἔλαβον σπουδαῖον μέρος. Κατὰ δυστυχίαν ἐγεννήθησαν διχόνοιαι μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν. Κατὰ τὴν ἐννάτην ἡμέραν τῆς πολιορκίας οἱ Τοῦρκοι ἀνέβησαν τὸ Παλαμήδιον καὶ ἡ πόλις δὲν ἠδύνατο μίαν στιγμὴν περισσότερον νὰ φυλαχθῇ. Ἐπὶ τῆς Ἑνετικῆς ἐξουσίας εἶχεν ἐντελῶς μεταλλοιωθῇ· πλῆθος δημοσίων οἰκοδομῶν ἀνηγέρθησαν καὶ οἱ ἰδιῶται ἦλθον εἰς ἅμιλλαν πρὸς τὸ δημόσιον. Πρὸς τούτοις ἡ διαμονὴ τοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ τὸ ἐμπόριον, τοῦ ὁποίου ἐδῷ ἦτον ἡ ἕδρα, ἔφερον μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἔδωκαν εἰς τὴν πόλιν εὐφωπαϊκὴν ὄψιν. Τώρα ἔγιναν ὅλα λάφυρα τῶν Τοῦρκων. Ὁ ἀνήμερος Βεζίρης ἐπλήρωσε διὰ πάντα αἰχμάλωτον 30 ζολότα καὶ ἐτέρπετο εἰς τὴν καρατομίαν (3).

Μετὰ τὴν προξενηθεῖσαν παρὰ τῶν πλεόντων τὸν Κορινθιακὸν κόλπον Ἑνετῶν βραδύτητα· ἔφθασε καὶ ὁ Σερασκέρης πρὸ τοῦ Κάστρου τῆς Πελοποννήσου (4). Ἤδη ἐν Ναυπλίῳ εἶχεν ἀναφυῇ διαίρεσις μεταξὺ τῶν Εὐγενῶν τῆς Ἑνετίας καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν μισθωτῶν στρατευμάτων. Ἐν τῷ Κάστρῳ ἐκηρύχθη ἀναφανδόν. Τὰ μισθωτὰ στρατεύματα ἐνόμιζον πολὺ, ὅτι ἐμάχοντο τέσσαρας ἡμέρας καὶ τέσσαρας νύκτας κατὰ συνέχειαν· διὰ τοῦτο ἔδωκαν τὴν ἀκόλουθον διακήρυξιν εἰς τὸν Ἑνετὸν Ἀρμοστήν· «ὅτι » τὰ πυροβόλα κατεστάθησαν ἄχρηστα διὰ τῆς συν- » εχοῦς ἐκπυρσοκροτήσεως· ὅτι τὸ νωπὸν τοῖχος τοῦ » φρουρίου δὲν ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ εἰς τὸ τουρκι- » κὸν πυροβόλον καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ θυσιάσῃ ἀνω- » φελῶς τὴν φρουράν. » Εἰς μάτην ἐξώρκισεν αὐτοὺς ὁ Ἀρμοστὴς νὰ ὑπομείνουν ἀκόμη ὀλίγον· ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ τοὐλάχιστον ἐδόθη εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας ἐλευθέρα ἔξοδος. — ἐνῷ ὅμως ἤρχοντο νὰ ἐπιβαίνουν εἰς τὰ πλοῖα, ὥρμησαν ἐντὸς τῆς πόλεως οἱ Γιανίτζαροι καὶ κατέσφαζαν πολίτας καὶ στρατιώτας.

Ὁ τρόμος αὐτῶν τῶν ἀπροσδοκήτων κατακτήσεων ὑπέταξεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Τούρκους.

Οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης, ἄλλοτε τόσον ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, ἐκήρυξαν τώρα, ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐκθέσουν τὸν τόπον εἰς τὴν ἐξερήμωσιν, καὶ ἐδέχθησαν, ὡς λέγει ὁ τοῦρκος ἱστοριογράφος Ῥασὶδ « τὴν ἄλυσιν τῆς κατακτήσεως περὶ τὸν τράχηλον » τῆς ἀποστασίας. » Ἡ Γιαλάφα καὶ ἡ Πασσάβα εἶχον ἤδη πέσει.

Ὁ Μέγας Βεζίρης ἐφάνη πρὸ τῆς Μεθώνης, τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ ἐδείκνυε ζῆλον, ἐνόσῳ τὰ πλοῖα τῆς Ἑνετίας ἦσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος. Ἅμα ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι ἔπεσε τὸ Κάστρον, τὸ πᾶν κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας. Οἱ ὑπαξιωματικοὶ ἀπῄτουν τὴν παράδοσιν καὶ ἔφερον εἰς στάσιν τοὺς στρατιώτας. Μεταξὺ τοῦ ἐντεῦθεν προξενηθέντος θορύβου, ἐνῷ ἤρχοντο τῶν διαπραγματεύσεων καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ἔφευγον ἤδη ἐκ τοῦ φρουρίου, ἀνέβησαν οἱ Τοῦρκοι ἄνευ ἀντιστάσεως τὰ προχώματα.

Οὕτω ἔπεσεν ὅλη ἡ χώρα εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν. Μόνη ἡ Μονεμβασία καὶ ὀλίγα παράλια τῆς Κρήτης ἔμενον ἀκόμη ἐκ τῶν κατακτήσεων τῶν Ἑνετῶν ἐν αὐτῇ τῇ θαλάσσῃ.

Τοὐλάχιστον ὁ στόλος ἠδύνατο ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰσέτι.

Προσολίγον ἐπλησίασε τὸν τουρκικὸν, ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς λέγει, ἅπαξ μόνον, καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἐχρημάτισεν εἰς αὐτὸν ὁ ἄνεμος βοηθητικός· ὅ,τι ὅμως περισσότερον ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἦτον ἡ φροντὶς, ὡς ἐκφράζεται « μὴ ἐπισύρῃ εἰς τὰ δυστυχῆ συμ- » βεβηκότα τῆς ξηρᾶς ἄλλα ἐξίσου ἀποτρόπαια κατὰ » θάλασσαν. » (1) Πρὸ πάντων ἡ ἐξουσία (signoria) ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Στόλαρχον τὸ καθῆκον τῆς διατηρήσεως τοῦ στόλου.

---

(1) Διακήρυξις κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος παρὰ Λαμβέρτῃ. Mémoires pour servir à l' histoire du 18me siècle Tom. IX. p. 587. Τοῦτο μετέβη καὶ εἰς τοὺς τουρκικοὺς ἱστοριογράφους.

(1) Dolfino. Adoprai confidenti di credito et esploratori di vigilanza per traspirar i veri oggetti di questi apparati, ἀμέσως πρὸ τῆς διακηρύξεως.

(1) Dolfino. Entrò nell' Istmo il primo Visir con cento e più milla soldati, che s' andavano successivamente aumentando sino ad un numero quasi incomprehensibile et incredibile.

(1) Ἀκολουθῶ κατὰ τοῦτο τὴν ῥητὴν βεβαίωσιν τοῦ Δολφίνου. Alteranto, λέγει περὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου, in tal forma il sistema, che dove i sudditi del regno vivevano nella miglior dispositione verso il publico nome e che quantunque invitati dal primo Visir avevano ricusato di soggettarseli, principiarono a vacillare. Ἄλλοι Ἑνετοὶ ἱστοριογράφοι φαίνεται ὅτι συγχέουν τὰ πρὶν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα.

(2) Ἔγγραφον τῶν αἰχμαλώτων, εὑρισκόμενον παρὰ Χάμμερ.

(3) Τοὐλάχιστον ὁ Διέδος διηγεῖται ταῦτα. Περὶ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ναυπλίου. Storia della republica di Venezia (ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ, ὅστις εἶναι χρήσιμος, μάλιστα σημαντικὸς· ὀλιγώτερον εἶναι οἱ προηγούμενοι) IV. 93.

(1) Τὸ Χλουμοῦτζι ἐν Κυλλήνῃ. Σ. τοῦ Μ.

(1) Dolfino. Posso ben io con franchezza assicurarlo, che se giammai mi fossi lasciato trasportare da un troppo fervido ardore ad un impegno sregolare, senza riflesso e previdenza dei

Ὅπως ἡ εὐτυχία ὑψόνει τὴν ψυχὴν καὶ δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ αἴσθημα τῆς δυνάμεως, τοιουτοτρόπως ταπεινοῖ καὶ προξενεῖ ἀθυμίαν ἡ δυστυχία. Τότε κυριεύει τὸ αἴσθημα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντικειμένου ἐχθροῦ, καὶ ἡ ἀπελπισία περὶ ἐφικτῆς ἀντιστάσεως. Μόνον ὁ μέγας χαρακτὴρ δύναται νὰ μείνῃ ὄρθιος ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστροφῆς.

Ἤθελον εἶναι θαῦμα νὰ εὑρεθοῦν ἄνθρωποι τοιαύτης γενναιοψυχίας μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἐλάμβανον ὑπούργημα ἐν Ἑλλάδι, διότι δὲν ἐπετύγχανον ἄλλο, ἢ μεταξὺ τῶν μισθωτῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπληρόνοντο μὲ γλισχρότητα, ἢ μεταξὺ τῶν ἀνεστίων ἀρχηγῶν. Τοῦ ἑνὸς τὸ παράδειγμα παρέσυρε τὸν ἄλλον. Αἱ παράλιοι θέσεις, ὧν ἡ διατήρησις παρεῖχεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἐλπίδα ἀνακτήσεως τῆς χώρας, ἀπωλέσθησαν. Ἡ Μονεμβασία ἦτο διὰ τὴν θέσιν αὐτῆς ἀπόρθητος, ἐφωδιασμένη ζωοτροφιῶν καὶ πυρίτιδος διὰ δύω ἔτη. Ὁ φρούραρχος Βαδοέρος ὡμίλει πάντοτε περιφρονητικῶς περὶ τῶν Τούρκων καὶ τῆς προσβολῆς αὐτῶν· ὅτε τώρα ἐφάνησαν, οὔτε κἂν ἅπαξ ἐπυροβόλησε· κατὰ πρώτην πρόσκλησιν ὑπεσχέθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον, ἂν δὲν προσέλθῃ εἰς αὐτὸν βοήθεια ἐντὸς 20 ἡμερῶν. Ὁ στόλαρχος ἔλαβε τὴν εἴδησιν αὐτοῦ τοῦ ὅρου, ἀφοῦ ἤδη εἶχεν ἐκπνεύσει ἡ προθεσμία (1). Τότε ἔπεσαν καὶ τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα διετήρουν εἰσέτι οἱ Ἑνετοὶ ἐν Κρήτῃ— ἡ Σπιναλόγγα καὶ ἡ Σοῦδα. Εἰς τὴν πρώτην δὲν ἔφθασε βοήθεια, ὡς εἰς τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ καὶ πάλιν εἰς μάτην. Τὰ Κύθηρα ἔπεσαν ἐπίσης εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἐπίστευσαν πλέον εἰς ἑαυτοὺς, ὅτι θέλουν ὑπερασπισθῆ τὴν Λευκάδα, ἂν καὶ ὠχύρωσαν αὐτὴν διὰ μεγάλης δαπάνης. Διὰ νὰ παραδώσουν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ τοσαῦτα ἔργα, χορηγοῦντες εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν ν' ἀποκτήσῃ τόσον ἐπίκαιρον θέσιν, ἀπεφάσισαν νὰ κατεδαφίσουν τὸ φρούριον.

Δὲν ἐκινδύνευε ἤδη πλέον μόνη ἡ κατάκτησις τοῦ παρελθόντος πολέμου, νῆσοι καὶ φρούρια τῆς ἀπεχούσης Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαία κατοχὴ ἠπειλεῖτο, ἐνῷ τὰ τουρκικὰ ὅπλα ἐφέροντο πρὸς τὰς ἰονίους νήσους καὶ τὴν Ἑνετικὴν Δαλματίαν.

Ὅ,τι κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον πρὸ πάντων ἐβοήθησε τὴν δημοκρατίαν, ἦτον ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν Αὐστρίαν.

Ἡ Αὐστρία δὲν εἶχε ναυτικὴν δύναμιν, ἀλλὰ διακειμένη τότε ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Τουρκίαν ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῇ μεγάλως νὰ ἔχῃ πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς τὸν στόλον τῆς Ἑνετίας. Ἀναμφιβόλως ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων προσεκάλει τὴν Τουρκίαν ν' ἀποζημιωθῇ κατὰ τῆς Αὐστρίας διὰ τὴν τελευταίαν ἀπώλειαν, ὡς ἐπέτυχον τὰ σχέδια αὐτῆς κατὰ τῆς Ἑνετίας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑνετία ὑπεχρεοῦτο νὰ βοηθήσῃ τὴν Αὐστρίαν, ὅπου αὕτη ἐδέσποζεν ἐν Ἰταλίᾳ, διὰ ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Βουρβώνους, ἀνενεώθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1716 ἡ παλαιὰ συμμαχία τῶν δύο πολιτειῶν καὶ ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος ἐξεστράτευσεν ἐκ νέου κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἡ Αὐστρία ἦτον εὐτυχεστάτη κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν, διότι ἐκέρδησε δύω μεγάλας μάχας, ἐκυρίευσε τότε τὸ Βελιγράδιον καὶ μέρος τῆς Σερβίας. Καὶ οἱ Ἑνετοὶ εἶχον ἐπίσης τύχην καὶ προώδευσαν. Ὁ Σουλεμβοῦργος δὲν ἐπροστάτευσε μόνην τὴν Κέρκυραν μετὰ μεγάλης ἀγχινοίας, ἀλλὰ μετέβαλλε καὶ τὴν ἄμυναν εἰς ἐπίθεσιν, κυριεύσας τὸ Βουθρωτὸν, τὴν Πρέβεζαν, τὴν Βόνιτζαν καὶ σχεδιάσας νὰ καταλάβῃ ἅπασαν τὴν Ἀλβανίαν. Ὁ Ἄγγελος Ἔμος, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν, ἀπεκρουσε τὰς τουρκικὰς εἰσβολὰς εἰς τὴν Δαλματίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέταξε νέον ἔδαφος. Ὁ Πιζάνης ὡδήγησε τὸν στόλον καὶ αὖθις εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὥστε οἱ Τοῦρκοι στενοχωρούμενοι πάντοθεν ἀνεζήτησαν τὴν εἰρήνην.

Εὐχαρίστως ἐδέχθη ὁ Αὐτοκράτωρ τὰς πρώτας ἐξηγήσεις, καθότι τὰ κινήματα τῶν ἱσπανῶν Βουρβώνων, τὰ ὁποῖα ἐφοβεῖτο, ἤρχοντο τωόντι καὶ ἤκμαζον οἱ Ἀλβερῶνοι. Ἐγκαταλελειμμένη παρὰ τῶν ἰσχυροτέρων συμμάχων καὶ ἀπειλουμένη ὑπὸ ἰταλικῶν ταραχῶν ἡ Ἑνετία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν τουρκικὸν πόλεμον. Ὁ Σουλεμβοῦργος ἵστατο πρὸ τοῦ Δουλσίνου καὶ ἔμελλε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ, ὅτε ἔφθασεν ἡ εἴδησις, ὅτι ἐκλείσθη ἡ εἰρήνη.

Μετὰ μακρὰς συνεδριάσεις, κυρίως διὰ τῆς ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως, κατωρθώθη ἡ εἰρήνη ἐν Πασαροβιτζίῳ κατὰ τὴν 21 Ἰουλίου 1718 ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ uti possidetis.

Δὲν ἦτον ὅλως ἐπιβλαβὴς διὰ τοὺς Ἑνετοὺς, διότι διετήρησαν τὰς κατακτήσεις, ἐν Ἀλβανίᾳ ὅλας κειμένας, καὶ λίαν ἐπιτήδεια προπύργια διὰ τὰς ἰονίους νήσους. Πολὺ ἐπωφελὴς ἦτον ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἐδάφους ἐν Δαλματίᾳ, ἔχοντος ἐκτεταμένας καὶ εὐφόρους πεδιάδας, ὡς λέγει ὁ Βιάγκης, πολὺ καταλλήλους διὰ νὰ δεχθοῦν καὶ θρέψουν νέους ὑπηκόους, οἵτινες κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη εἶναι ἰδίως πιστοὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Ἡγεμόνα (1). Οὗτοι εἶναι, οἱ Μορλάκοι, τοὺς ὁποίους ἡ Εὐρώπη τώρα πρῶτον ἐγνώρισεν.

sinistri incontri che potevanno con molto di facilità, succedere a questa allora debolissima armata, poteva farmi reo con la patria d' aver accoppiati a sinistri avveniment di terra altri non meno sfortunati del mare.

(1) Dolfino. Precorrendomi la notizia di cosi vile risoluziene con lettore arrivatemi al Zante in tempo che era spirato il termine del loro impegno.

(1) Istorica relatione della pace di Passaroviz Padova 1719 p. 162. Ὁ Βιάγκης ἦτο γραμματεὺς τοῦ πρέσβεως Ῥοντζίνου, ὅστις διεπραγματεύθη τὴν εἰρήνην.

Ἐξ ἐναντίας παρέδιδον τὴν Πελοπόννησον, τὰ φρούρια τῆς Κρήτης καὶ τὴν Τῆνον, μόνα δὲ τὰ Κύθηρα ἐλάμβανον πάλιν.

Εὕρισκον τὰς κατακτήσεις σημαντικωτέρας τῆς ἀπωλείας καὶ παρηγοροῦντο, ὅτι αἱ κατακτήσεις ἐν Ἑλλάδι εἶναι μᾶλλον λαμπραὶ ἢ ἐπικερδεῖς.

Ὅλως δὲν εἶχον ἄδικον. Ἐνθυμούμεθα ὅτι πολλοὶ ἀμέσως κατὰ τὸ 1684 ἐπεθύμουν μᾶλλον τὸν πόλεμον ἐν Δαλματίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ, παρὰ εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀπομεμακρυσμένα μέρη. Ὁ στοχασμὸς των τρόπον τινὰ ἐπραγματοποιήθη. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Πασαροβιτζίου ἀπέκτησαν τὰ παράλια τῆς Δαλματίας τώρα πρῶτον ἤπειρον καὶ ἀληθῆ σημασίαν.

Ἐξ ἐναντίας ἦτο μεγίστη ζημία ἡ παράδοσις τῆς Πελοποννήσου μετὰ τόσας προσπαθείας πρὸς συνοικισμὸν τῆς χώρας, πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πολιτισμὸν, ἐγκαταλειπομένης ἤδη εἰς τὴν ὀθωμανικὴν μάχαιραν ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχεστέρας ἐκβάσεως. Ἡ ἀπώλεια δὲν ἦτο μόνον τῶν Ἑνετῶν ἀλλὰ καὶ ἅπαντος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Συμπέρασμα.

Ἦτο τωόντι δυνατὸν ν' ἀποβοῦν μάταιοι ὅλοι οἱ κόποι τῆς Ἑνετικῆς διοικήσεως κατ' αὐτὴν τὴν χώραν;

Δὲν νομίζω, ὅτι δυνάμεθα νὰ τὸ παραδεχθῶμεν. Καὶ ἡ Αὐστρία ἀπώλεσε τὴν Σερβίαν μετὰ σύντομον κατάκτησιν, ἐντούτοις ἡ γερμανικὴ διοίκησις ἐγέννησεν ἐκεῖ ὅλως ἄλλην κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθησεν εἶδός τι ἀνεξαρτησίας, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπανάστασις καὶ ἐλευθερία.

Ἡ Πελοπόννησος ἦτο πρότερον πάντη ἄοπλος, πλὴν τῆς Μάνης, ἄνευ σημαντικῶν καὶ ἀξιονομάστων προϊόντων, ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Τούρκους ἐν ἐντελεῖ δουλεία. Κατὰ τὸν 18 αἰῶνα εὑρίσκομεν αὐτὴν ὁπωσοῦν πλουσίαν, προστατευομένην ἀποχρώντως διὰ τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος καὶ ὁπλοφοροῦσαν πανταχοῦ ἀπὸ Κορίνθου μέχρι Μεθώνης.

Ἀναμφιβόλως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο θαυμασίως ἡ Ἑνετικὴ ἐξουσία. Διὰ τῆς ἀφιερωθείσης εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν ἀμπελοφυτείαν ἐπιμελείας ηὔξησαν ἀπείρως τὰ προϊόντα. Ὡς εἴδομεν, ὅ,τι ἡ διοίκησις κατώρθωσεν, ἐστηρίζετο εἰς ἕνωσιν τῆς κυβερνήσεως μετὰ τῶν κοινοτήτων, καὶ ἀλανθάστως ἀπέκτησαν αὗται ἐντεῦθεν ὑπόστασιν καὶ ἐσωτερικὴν δύναμιν, αἵτινες δὲν ἐπέτρεπον πλέον εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς τὴν αὐτὴν βιαίαν διοίκησιν, ὅπως πρότερον.— Ἡ δοκιμὴ ὁπλισμοῦ δὲν εἶχεν ἐπιτύχει, ἀλλ' ἤδη τότε παρετήρουν, ὅτι ἡ αὐξάνουσα νεολαία ἐνεπνέετο ὑπὸ ἄλλου ἀνδρικωτέρου πνεύματος ἢ ἐκείνου τῶν προβεβηκότων, οἵτινες ἐδοκίμασαν τὴν πρώην τουρκικὴν ἐξουσίαν. Βαθμηδὸν τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς ἀληθῆ μαχιμότητα.

Δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν πρὸς τούτοις, ὅτι τὰ στοιχειώδη μαθήματα τῶν Ἑνετῶν δὲν ἄφησαν ἴχνος.

Καὶ οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ μεταγενεστέρα κατάστασις τῆς χώρας προητοιμάσθη ὑπὸ τῶν συμβεβηκότων καὶ τῆς ἀναπτύξεως, περὶ ὧν ἡ παροῦσα ἔρευνα.

Βραδέως ὡριμάζουν αἱ τύχαι τῶν ἐθνῶν· ἀλλὰ τέλος ὁ ἐν εὐρώπῃ χριστιανικὸς κόσμος τὸ τρίτον ἤδη ἀπέσπασε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς κατ' ἄλλον ἤδη τρόπον.

Τὸ πρῶτον διὰ κατακτήσεως τῶν ἱππότων, ἧς εὐοδουμένης, ἡ Ἑλλὰς ἤθελε γαλλίσει, διότι τοῦτο ἀπῄτει ἡ ἐπιτυχία τῆς κατακτήσεως. Ἐξ ὅλων τῶν κατακτήσεων τῆς δυτικῆς χριστιανωσύνης κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐκεῖναι μόνον διέμεινον, τὰς ὁποίας ἐνόησαν νὰ μετασχηματίσουν ἐντελῶς οἱ κατακτηταί, ἰδίως ὅσαι ἐξεγερμανίσθησαν. Καθαυτὸ ἐδῷ, διότι δὲν ὑπῆρξε τοιοῦτος σκοπὸς, οὔτε ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπραγματοποιήθη καὶ διότι ὁ ἱπποτισμὸς περιεπλέχθη εἰς ἀλληλομαχίαν, ἐξέπεσον τῆς χώρας οἱ κατακτηταί.

Ἀλλέως ἤδη συνέβη ἡ δευτέρα κατάκτησις. Οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου δὲν ὑπετάχθησαν μόνον, ἀλλὰ προεκάλεσαν τὴν κατάκτησιν καὶ ἔλαβον ζωηρὸν μέρος. Οἱ Ἑνετοὶ ἦσαν μακρὰν τοῦ νὰ διοργανίσουν τιμαριωτικὸν σύστημα καὶ νὰ δοκιμάσουν νὰ καταστήσουν ἰταλικὴν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο νὰ προάξουν τὴν χώραν καὶ λαὸν πρὸς ἐσωτερικὴν πρόοδον καὶ ἀνεξάρτητον ἀνάπτυξιν. Ἀλλ' ἀπεβλήθησαν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δυνατοῦ ἐχθροῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν οἱ κάτοικοι ἠγέρθησαν ἐξ ἰδίας ἀποφάσεως. Εἶναι πιθανὸν ὅτι κατὰ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἠδύναντο νὰ ὑποκύψουν, καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἦτον ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν· ἐν τούτοις καθαυτὸ ἡ Εὐρώπη δὲν ἐλευθέρωσεν, ἀλλ' ἔλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὴν συμβᾶσαν ἐλευθέρωσιν, ὁρμωμένη ἐκ συμπαθείας, οἴκτου καὶ φιλολογικῆς ἐμπνοίας.

Δὲν δύναται ἑπομένως νὰ εἶναι σκοπὸς τῆς Εὐρώπης ὁ ἀποικισμός. Πᾶσα ἐπιχείρησις τοιούτου εἴδους, μὲ φαίνεται, ὅτι κατὰ τὴν φύσιν αὐτὴν τῶν πραγμάτων πρέπει ν' ἀποτύχῃ. Τοῦτο μόνον πρόκειται, ν' ἀναπτυχθῇ τὸ ἔθνος βοηθούμενον ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς διανοίας, ἀλλὰ ὡς εἶναι, ἐξ ἑαυτοῦ. Ἄλλο πρόβλημα δὲν ὑπάρχει, τοῦτο δὲ εἶναι ὑψηλὸν καὶ θέλει εἶναι αἰώνιος δόξα ἐκείνων, οἵτινες ἀνέλαβον τὴν λύσιν.

Βεβαίως ὅμως (καὶ πῶς ἄλλως ὑπόσχεται δόξαν;) εἶναι πλῆρες μεγάλων δυσχερειῶν. Ἐκ τοιαύτης ἀποστάσεως δὲν θέλομεν παρασυρθῆ νὰ δώσωμεν καλὰς συμβουλὰς καὶ ν' αὐξήσωμεν τὸ καθ' ἡμᾶς τὴν γενικὴν λαλιάν· ἄνευ πνεύματος καὶ καλῆς προαιρέσεως οὐδὲν κατορθοῦται· ἀλλ' ὅταν ταῦτα ὑπάρχουν τὸ ἔργον εὐοδοῦται.

Περίληψις τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν τοῦ βασιλείου τῆς Πελοποννήσου κατα διάκρισιν θεμάτων, ὑποτεταγμένων εἰς ἑκάστην. Ἀπαρίθμησις τῶν πόλεων, μοναστηρίων, οἰκογενειῶν καὶ τῆς ἐκτάσεως προσδιορισθείσης εἰς στρέμματα, ἢ πεδία τῆς Τρεβίζης (campi Trevisani).

—ooo—

	Θέματα	Κατῳκημέναι κῶμαι.	Ἐξολοθρευθεῖσαι.	Μοναστήρια.	Οἰκογένειαι.	Ψυχαί.	Ἔκτασις εἰς στρέμματα.	Πεδία τῆς Τρεβίζης.
ΡΩΜΑΝΙΑ.	Ναύπλιον	39	6	11	2,401	9,985	1,380,016	690,008
	Ἄργος	30	6		1,423	6,129	628,168	314,084
	Κόρινθος	112	46	19	3,219	14,114	2,911,552	1,155,776
	Τρίπολις	62	16	7	1,598	6,979	661,008	330,504
	Ἅγ. Πέτρος τῆς Τζακονιᾶς	11	6	4	916	3,922	341,872	170,934
		255	80	41	9,557	40,829	5,922,616	2,961,308
ΑΧΑΙΑ.	Πάτραι	99	12	7	3,024	11,918	1,222,544	611,272
	Βοστίτζα	21	8	5	992	4,165	546,912	273,456
	Καλαύριτα	118	36	10	3,370	16,561	2,211,760	1,195,800
	Γαστοῦνι	171	44	16	4,079	16,847	2,785,184	1,382,592
		419	100	38	11,445	49,491	6,767,400	3,383,220
ΜΕΣΣΗΝΙΑ.	Ναβαρῖνον	25	4	-	512	2,068	683,459	341,728
	Μεθώνη	51	3	2	664	2,679	331,312	165,656
	Κορώνη	62	6	-	1,127	4,295	1,035,712	517,896
	Ἀνδρούσσα	62	10	3	1,600	9,642	1,314,562	657,296
	Καλάμαι	24	2	5	1,228	4,801	307,072	153,536
	Λεωντάρι	60	14	2	1,257	4,891	797,328	398,664
	Καρίταινα	124	15	5	3,080	12,207	2,125,584	1,062,792
	Φανάρι	64	6	-	1,458	6,268	1,142,672	571,336
	Ἀρκαδία	88	12	6	2,562	10,222	1,432,336	716,168
	(;)	568	72	23	13,488	54,073	9,170,144	4,585,072
ΛΑΚΩΝΙΑ.	Μονεμβασία	17	13	3	2,067	9,003	1,296,256	649,128
	Μιστρᾶς	159	20	20	5,928	22,609	1,254,560	627,280
	Βαρδούνα	16	3	-	-440	1,722	325,344	162,676
	Γιαλάφα)	38	8	2	1,760	7,130	411,272	205,636
	Πασσάβα)						355,160	127,530
	Ζάρνατα	31	6	8	1,522	6,332	457,984	228,992
		260	50	33	11,717	46,260	4,100,576	2,000,230
	(;)	1,498	302	135	46,207	190,653	25,959,736	12,929,818

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ.

—ooo—

Ἡ περὶ τῆς ἁγιάσεως τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου διατριβή, ἡ καταχωρισθεῖσα ἐν τῷ 280 φυλλαδίῳ τῆς *Πανδώρας*, μεταφρασθεῖσα εἰς τὸ γαλλικὸν ἰδίωμα ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ **Union chrétienne** (N° 18, année 3me), τῇ ἐν Παρισίοις καθ' ἑβδομάδα ἐκδιδομένῃ, καὶ συνωδεύθη μετ' ἐπαίνων. Ὡς ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης, ὁ συγγράψας τὴν διατριβὴν ἐκείνην Κ. Λαμπρύλλος σκοπὸν εἶχε νὰ στηλιτεύσῃ, ὡς καὶ τῳόντι ἐστηλίτευσε, διὰ μαρτυριῶν καὶ ἀποδείξεων, τὴν ἀκρισίαν, εἰ μήτι ἄλλο, τῶν παπιστῶν ἐκείνων οἵτινες διϊσχυρίσθησαν ὅτι μόνη ἡ ἀνατολικὴ οὐχὶ δὲ καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία κατέταξε μετὰ τῶν Ἁγίων Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

Ἀναγγέλλομεν ἐπίτηδες τὴν μετάφρασιν ταύτην ἵνα ἐνθαῤῥύνωμεν τοὺς περὶ τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀσχολουμένους ὁμογενεῖς· οἱ σοφοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης δὲν θεωροῦσιν, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐῤῥέθη, ἀνάξια προσοχῆς τὰ διανοητικὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν δύο τοιαῦτα, δημοσιευθέντα διὰ τοῦ ἀνὰ χεῖρας περιοδικοῦ, μετέφρασαν καὶ ἐπήνεσαν, τὸ μὲν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν, τὸ τοῦ Κ. Πασπάτη, περὶ οὗ εἴπομεν ὀλίγα ἐν τῷ φυλλαδίῳ τῆς 15 Ἰανουαρίου τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, τὸ δὲ εἰς τὴν γαλλικὴν, τὸ τοῦ Κ. Λαμπρύλλου. Ὅταν συγγράμματα, ὁποῖα ἡ **Edinburgh Review** καὶ **Eclectic Review** καὶ **Revue des Deux Mondes**, δὲν ἀπαξιοῦσι τὰ ἔργα ἡμῶν, εἶναι συγκεχωρημένον νὰ ἔχωμεν τὴν παραμυθίαν ὅτι ἡ φιλομάθεια κἂν σώζει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς περιφρονήσεως, εἰς ἣν ἀγωνιζόμεθα νὰ καταδικάσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ πολιτικῶν ἀνομημάτων.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ λόγος, παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος, πρὸς ταύτῃ δὲ καὶ τὸ πανομοιότυπον τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ γεγραμμένης ἐρυθροῖς γράμμασι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΜΕΛΑΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ.

Κατὰ τὸ Ἰταλικόν.

—ooo—

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ὡς οὐδεὶς ἀγνοεῖ, οἱ Σέρβοι ἠνάγκασαν τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἀλέξανδρον νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀνεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον ὡς σωτῆρα τῆς πατρίδος τὸν ὀγδοηκοντούτη Μιλόσχην, ὃν θεωροῦσιν ὡς ἥρωα, καὶ ὅστις πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν εἶχεν ἀποδιωχθῆ ἐκεῖθεν. Εἴπωμέν τινα περὶ τῶν προηγουμένων τοῦ τόπου του.

Ὁ Σέρβος αὐτοκράτωρ Στέφανος Δουσχὰν κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα πλὴν τῆς Σερβίας ἐξουσίαζε καὶ τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας, αἵτινες ὅμως ταχέως ὑπεδουλώθησαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο ἀλληλοδιαδόχως κύριοι αὐτῶν· τὸ δὲ κάλλιστον μέρος τῆς Σερβίας ἔλαβε τὸ 1718 ἡ Αὐστρία, ὅπερ ὅμως μετὰ ταῦτα, τὸ 1739 μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Βελιγραδίου, ἐπανῆλθεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, ὅτε οἱ Γενίτσαροι διέπραξαν πᾶσαν ὠμότητα, ὡς συνείθιζον εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ Σρβίνς ἢ Σέρβοι ἀπεδιώκοντο τῆς χώρας, ὁσάκις δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ πληρώνωσι τοὺς φόρους.

Οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο ἐκεῖ οἱ μεγαλείτεροι κτηματίαι, καὶ κατέσχον τὰς κυριωτέρας θέσεις τὰς παρεχούσας αὐταῖς τοὺς τρόπους νὰ καταδυναστεύωσι καὶ νὰ τυραννῶσι τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους. Ἡ δικαιοσύνη καὶ οἱ νόμοι κατηργήθησαν, οἱ δὲ Κατῆδες ἢ δικασταὶ δὲν ἔδιδον πώποτε δίκαιον εἰς Σέρβον!

Ἀντὶ ὕμνων ἡρωϊκῶν καὶ ἐθνικῶν ἀσμάτων, ἕκαστος Σρβὶν εἶχε διὰ στόματος τὰ ἀκόλουθα·

« Ὅ,τι δὲν λαμβάνει ὁ πασᾶς τὸ λαμβάνει ὁ βέης, ὅ,τι δὲν ἀφαιρεῖ ὁ βέης, τὸ κλέπτει ὁ ἀγᾶς, ὅ,τι ἀφίνει ὁ ἀγᾶς, τὸ ἁρπάζει ὁ Γενίτσαρος, καὶ ὅ,τι οὗτος δὲν κλέπτει, οὐδὲ ὁ διάβολος τὸ δέχεται! ».

Ἕνεκα τούτου οἱ Σέρβοι, οἵτινες εἶναι φύσει ἐργατικοὶ καὶ ζωηροὶ ἐξησθένησαν, ἐξουδενώθησαν, διεφθάρησαν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰ δάση ὡς Αὐδοῦκοι. Ἐκδικήσεις πλήρεις λύσσης καὶ σκληρότητος ἐπηκολούθησαν καὶ ἐκορυφώθησαν· ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Αὐδούκων ἔλαβε τρομερὰν φήμην καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Β'. καὶ Αἰκατερίνη ἡ Β'. ἐκήρυξαν τῇ Πύλῃ πόλεμον ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι οἱ Γε-

νίτσαροι κατεδίωκον καὶ κατέσφαζον καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Αὐστριακοῦ ἐδάφους Σέρβους Ἀϋδούκους καταχθέντας ὡς ἐθελοντὰς εἰς τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν, ὅπως ἀποφύγωσι τὰς καταδιώξεις.

Μεταξὺ τῶν Ἀϋδούκων ἐκείνων τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ ὑπῆρχέ τις γιγαντείου ἀναστήματος, μέλανος χρώματος, ἰσχυρὸς καὶ τρομερὸς, ὀνομαζόμενος Γεώργιος Πέτροβιτζ, ἢ Γεώργιος Μέλας, Κζέρνυ Γκεώργ, μετὰ ταῦτα δὲ Καρα—Γεώργης (δηλ. μέλας) καὶ ἐλευθερωτὴς τῆς Σερβίας, ὡς τῇ διαταγῇ τοῦ Μιλόσχη ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ.

Γεώργιος ὁ Μέλας ἐγεννήθη τὸ 1770 εἰς Βισχνιέβζι πλησίον τοῦ Κραγουϊεβάζ, ἐκ πατρὸς χωρικοῦ καὶ χοιροβοσκοῦ.

Φεύγων τὰς καταχρήσεις καὶ τὰς κλοπὰς τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων εἶχε κρυβῆ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων εἰς τὸ χωρίον Τόπολα. Ἐκεῖ ὁ νέος Γεώργιος ἔμαθε νὰ μισῇ τοὺς Τούρκους, καὶ νὰ μιμῆται τὰ ἔνδοξα παραδείγματα τῶν Ἀϋδούκων. Φονεύσας πολλοὺς Τούρκους ἀπέφυγε τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν εἰσελθὼν τὸ 1788 εἰς Αὐστρίαν. Οἱ Γενίτσαροι ὡρκίσθησαν ἐκδίκησιν, ὁ δὲ Γεώργιος ἠθέλησε νὰ πείσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὅπως ἀποφύγῃ τὰς βασάνους καὶ τὸν ἄτιμον θάνατον, ὅστις τὸν περιέμενεν αὐτόθι· τοῦ γέροντος ὅμως, μὴ πειθομένου μήτε διὰ παρακλήσεων, μήτε δι' ἀπειλῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πάτριον χώραν, ὁ Γεώργιος ἐκτὸς ἑαυτοῦ γενόμενος, ἀνανεόνει τὴν περίφημον θυσίαν τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου Ῥωμαίου τοῦ προτιμήσαντος νὰ φονεύσῃ τὴν ἰδίαν θυγατέρα ἢ νὰ γείνῃ αὕτη θῦμα τοῦ δυνάστου αὐτῆς, καὶ ἐν μέσῳ τῶν δασῶν τῆς Τόπολας φονεύει δι' ἰδίων χειρῶν τὸν πατέρα καὶ φεύγει.

Ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῶν πράξεων τοῦ Γεωργίου ὅτε ἦτο μετὰ τῶν Αὐστριακῶν ἐθελοντῶν· ἐπιστρέψας τὸ 1791 μὲ βαθμὸν ὑπαξιωματικοῦ, ἐπανέλαβε μετὰ τῶν Ἀϋδούκων τὸν ἀγῶνα, καὶ ὀλίγον ὕστερον ἐγένετο δασοφύλαξ εἰς τὸ Σίρμιον· ἀλλὰ δὲν ἦτο αὕτη ἡ ἐντολή του.

Διοικητοῦ διορισθέντος τοῦ φιλανθρώπου Μουσταφᾶ πασας, ἐπέστρεψεν εἰς Τόπολαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μελέγκου. Οἱ Γιανίτσαροι ὅμως ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐκδικῶνται διὰ θανάτων καὶ λεηλασιῶν, προσβάλλουσιν αὐτὴν ταύτην τὴν πρωτεύουσαν, τὸ Βελιγράδιον, φονεύουσι τὸν Τοῦρκον διοικητὴν, καὶ κηρύττουσιν ἑαυτοὺς κυρίους τῆς χώρας, ἀπογυμνοῦντες πολλοὺς Ὀθωμανοὺς κατοίκους τῆς Σερβίας ἁπάσης τῆς περιουσίας αὐτῶν.

Ἡ λύσσα τότε τῶν κατοίκων ἀποσείει πάντα χαλινόν. Οἱ Σπαχῆδες (Τοῦρκοι κτηματίαι) ἑνοῦνται τοῖς Σέρβοις ὑπὸ ἰδίας τσχέτα ἢ ἐπαναστατικὰς σημαίας. Ὁ Σουλτάνος αὐτὸς κηρύττεται κατὰ τῶν Γενιτσάρων, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατ' αὐτῶν. Οἱ κύριοι τῆς Σερβίας πανταχόθεν ἀπειλούμενοι ζητοῦσι νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν τάξιν χύνοντες αἱμάτων χειμάῤῥους (Φεβρουάρ. 1804). Γεώργιος ὁ Μέλας προχωρεῖ τότε· οἱ Γενίτσαροι πειρῶνται νὰ τὸν αἰχμαλωτίσωσιν, ἀλλ' ἀποτυγχάνουσιν· οὗτος δὲ ἀποσύρεται εἰς τὰ ὄρη, ἀφ' ὧν διευθύνει τὰς ἐκδικήσεις αὐτοῦ μετ' ἄλλων Ἀϋδούκων, γίνεται ὁ ἥρως τῆς Σερβίας, καὶ πάντες οἱ ἐκδίκησιν πνέοντες ἑνοῦνται αὐτῷ. Ὁ δαιμόνιος οὗτος ἀνὴρ κατέσφαξε πάντας τοὺς φέροντας ὄνομα Τούρκου, καὶ νέα τολμηρὰ σώματα σχηματίζονται καὶ ἀκολουθοῦσι τὰ ἴχνη αὐτοῦ. Οἱ Γενίτσαροι ζητοῦσιν εἰρήνην, ὁ Γεώργιος ὅμως ἀποβάλλει τὰς αἰτήσεις αὐτῶν. Οὗτοι καλοῦσι τότε τοὺς ἐξορίστους πασῶν τῶν γειτόνων χωρῶν ὅπως ἐνδυναμωθῶσιν. Οἱ δὲ Σέρβοι βλέποντες ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἑνωθῶσιν ὀνομάζουσι Γεώργιον τὸν Μέλανα διοικητὴν τῆς Σερβίας. Ὁ Γεώργιος δὲν μένει ἀργὸς ἀλλὰ προσβάλλει τοὺς Γενιτσάρους, ἀποδιώκει αὐτοὺς τῆς Βοσνίας καὶ Βουλγαρίας, καὶ εἰσβαλὼν εἰς Βελιγράδιον κυριεύει αὐτό.

Οἱ τέσσαρες ἀρχηγοὶ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Γενιτσάρων προσέπεσαν τὴν ἐπαύριον εἰς τοὺς πόδας τοῦ Γεωργίου. Ὁ Σουλτάνος, ὁ ἀφεὶς ἕως τότε τοὺς Σέρβους νὰ ἐνεργῶσι καὶ βοηθήσας μάλιστα ἐνίοτε αὐτοὺς, ἤθελε σήμερον νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα. Οἱ Σέρβοι ὅμως προϋχοντες μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Γεώργιος δὲν εἶχον τοιαύτην διάθεσιν· ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἐπισημότεροι ἤρχησαν νὰ ζηλοτυπῶσι διὰ τὴν δημοτικότητα καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, καὶ ἐπέμενον νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν, καὶ πρὸ πάντων ὁ Κνέος Θεοδόσιος, ὅστις ἐπιπροσέθηκεν ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν ἤθελε πλέον ὑπακούσει εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Ἀλλὰ Γεώργιος ὁ Μέλας, ὅστις εὑρίσκετο μεταξὺ αὐτῶν, ὁρμᾷ δίκην κεραυνοῦ καὶ σύρας πιστόλιον πυροβολεῖ κατὰ τοῦ Θεοδοσίου λέγων· « Λάβε τὸ βραβεῖον τὸ πρέπον τοῖς προδόταις! »

Ὁ Θεοδόσιος πίπτει νεκρὸς ἐν μέσῳ τῶν Σέρβων ἀρχόντων, καὶ ὁ Γεώργιος ἐξακολουθεῖ ἀταράχως τὴν συνομιλίαν αὐτοῦ.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς ὁ ἀγὼν κατέστη ἐπανάστασις, ἧς Γεώργιος ὁ Μέλας ἐγένετο ἀρχηγὸς ἀπόλυτος (1804). Ματαίως ἐστράφη πρὸς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ῥωσσίαν ζητῶν βοηθείας· μόνος μετὰ τῶν ἀνδρείων Σέρβων νικᾷ τὸν κατ' αὐτοῦ σταλέντα Τουρκικὸν στρατόν. Ἅπαντες τότε ἑνοῦνται αὐτῷ, καὶ κηρύττουσιν αὐτὸν Βρχόβνι— Βοζδ, ἢ ὑπέρτατον ἄρχοντα.

Αὐξανομένου ὅμως καθ' ἑκάστην τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀπειλουμένων τῶν μεθορίων, ὁ Γεώργιος ἠναγκάσθη νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν ὑπεράσπισιν διαφόρων σπουδαίων μερῶν εἰς ἄλλους ἀρχηγοὺς, ἐξ ὧν πολλοὶ διὰ χρημάτων ἠγοράσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων

Ἕνεκα τούτου εἰσῆλθον οὗτοι εἰς Σερβίαν κατασφάζοντες, πυροβολοῦντες καὶ λεηλατοῦντες τὴν χώραν, μηδ' αὐτῶν ἴσως τῶν προδοτῶν φειδόμενοι.

Ἡ Σερβία ἐκ νέου τότε ὑπεδουλώθη (1806). Δὲν ἔχει αὕτη πλέον ἐλπίδας εἰμὴ εἰς ἕνα μόνον, εἰς Γεώργιον τὸν Μέλανα. Ὁ ἔχων εἰσέτι ὀλίγον θάῤῥος προστρέχει εἰς αὐτόν. Ὁ Γεώργιος μανιώδης πλαναται πανταχοῦ, καὶ πλησίον τοῦ Μισχβὰρ, ἐπὶ τοῦ Σάβαχ συνάπτει μάχην τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας διαρκέσαν. Οὐδὲν διακριτικὸν σημεῖον δεικνύει τὸν βαθμὸν αὐτοῦ· ἐκ τοῦ καλύμματός του μόνον ἀναγνωρίζεται. Τὴν δαμασκηνὴν αὐτοῦ σπάθην κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ, τὸ χαντζάρι καὶ τὰ πιστόλια ἐν τῇ ζώνῃ, ὁ ἀνδρεῖος Γεώργιος τρέχει πανταχοῦ, ὅπου ὁ ἀγὼν εἶναι τρομερώτερος, καὶ κατενθουσιᾷ τοὺς στρατιώτας ὡς διὰ μαγνητικῆς δυνάμεως, διὰ μόνης τῆς πολεμικῆς ταύτης ἐπιφωνήσεως « Χαιδέμο! Οὐδαρίμο » ! (ἐμπρὸς! ἐπάνω!). Νικᾷ τοὺς πολεμίους, φονεύει πολλοὺς, τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ ἐπιστρέφει τροπαιοῦχος.

Οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλιπον πάλιν τὴν Σερβίαν τὸ 1807, ἣν τὸ προηγούμενον ἔτος εἶχον ὑποδουλώσει, καὶ ἐπὶ τέλους τὸ Βελιγράδιον ἐπανεκτήθη ὑπὸ τοῦ Γεωργίου διὰ ποταμῶν αἱμάτων.

Τὸ 1808 ἐγένετο ἀνακωχή. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Σερβίας ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Ῥωσσίας· ὁ Γεώργιος ὅμως ἕνεκα τούτου δὲν ἀπεθαῤῥύνθη καὶ ζητεῖ νὰ ἐξασθενίσῃ αὐτοὺς, κινῶν εἰς ἐπανάστασιν κατ' αὐτῶν τοὺς λαοὺς τῆς Βοσνίας, τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης. Νικήσας τὸ κατ' ἀρχὰς, ἀλλ' ἡττηθεὶς μετὰ ταῦτα καθ' ὅλα τὰ μέρη, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ, ἀφ' οὗ ὁ φίλος αὐτοῦ Στέβος μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἐτινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι κατεσκεύασαν πλησίον τῆς Νίσσης τὸν φρικώδη πύργον τῶν Τισχῶν. Ἐπιστρέφει ὅμως ὀλίγον ὕστερον τρομερώτερος καὶ φονικώτερος, νικᾷ ἐπὶ τέλους ἐκ νέου, καὶ γίνεται ἐκ δευτέρου τὸ 1809 ὁ σωτὴρ καὶ ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Σερβίας.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἔπραξε τοσαῦτα ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, διακινδυνεύσας τοσάκις τὴν ζωὴν αὐτοῦ, κατηγορήθη ὅμως ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ 1810 ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐπὶ προδοσίᾳ· ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσεν κατ' αὐτοῦ, οὔτε κατηγορίαι, οὔτε συνωμοσίαι, καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει τῇ συγκροτηθείσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1811 ἔτους ἐκηρύχθη ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους.

Ὁ ἀρχαῖος χοιροβοσκὸς, ὁ πλάνης Ἀϋδοῦκος εἶναι ἀρχηγὸς ἔθνους ἐλευθέρου· τὸ ὕψος ὅμως ἐκεῖνο προξενεῖ αὐτῷ σκοτοδινίασιν. Ὁ Σουλτάνος τῷ προσφέρει τὸν τίτλον πρίγκηπος· καὶ αὐτὸς ζητεῖ τὴν ἄδειαν παρὰ τῆς Ῥωσσίας ὅπως δεχθῇ τὴν προσφοράν! Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία ἐγκατέλιπε καὶ αὐτὸν καὶ τὸ ἔθνος αὐτοῦ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Σουλτάνου. Τὸ ἠξίζεν! Ὅπως μείνῃ ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους προσέφερε καὶ ἔδωκε πλείονα ἢ ὅσα ἐζητοῦντο, οἷον φρούρια, καννόνια, τὸ πᾶν. Ὁ λαὸς ἠγανάκτησεν. Ὁ Γεώργιος θέλει νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ, καὶ σύρει ἐκ νέου τὴν σπάθην ἀνανεόνων τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ Σέρβοι μάχονται πανταχόσε δίκην λεόντων, Γεώργιος ὁ Μέλας γίνεται ἄφαντος ἀποδρὰς εἰς Αὐστρίαν (2 Ὀκτωβρίου 1813), καὶ ἡ Σερβία μετὰ τοσούτους ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας πίπτει πάλιν ὑπὸ τὸν μυσαρὸν ζυγὸν τῶν ἀπίστων.

Ὁ Μιλόσχης Ὀβρένοβιτζ ἐκ ταπεινῆς καὶ αὐτὸς καταγωγῆς καὶ συστρατιώτης τοῦ Γεωργίου ὀνομασθεὶς Ὀσποδάρος προσπαθεῖ διπλωματικῶς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀποδιώκεται καὶ αὐτός. Τὸ ἔαρ τοῦ 1817 Γεώργιος ὁ Μέλας ἀναφαίνεται εἰς Σερβίαν παρὰ τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ φίλῳ Βανίτζε, ὅστις ἐξένισε μὲν αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ του, θέλων ὅμως νὰ φανῇ ἀρεστὸς πρὸς τὸν Μιλόσχην, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κοιμωμένου διὰ πελέκεως, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ὀσποδάρον. Οὗτος δὲ τὴν διεύθυνε πρός τινα Τοῦρκον πασᾶν, ὅστις τὴν ἔπεμψε πρὸς τὸν Σουλτάνον διατάξαντα νὰ προσηλώσωσιν αὐτὴν ἐπὶ τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων, μετὰ τῆς ἀκολούθου ἐπιγραφῆς· « Κεφαλὴ τοῦ διασήμου Σέρβου Καρᾶ—Γεώργη ». Διαταγῇ δὲ τοῦ Μιλόσχη τὸ σῶμα τοῦ Γεωργίου ἐτάφη ἀκέφαλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Τόπολας καὶ μνημεῖον ἠγέρθη μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης· « Τῷ ἐλευθερωτῇ τῆς Σερβίας ».

Ἀποθανόντος πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ γέροντος Μιλόσχη, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ, οὗτινος τὴν εἰκόνα θέλομεν δημοσιεύσει προσεχῶς, ἡγεμονεύει ἐνδόξως τῆς πολυπαθοῦς Σερβίας.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ . . .

ΤΑ ΚΑΤΑ

ΠΕΤΡΟΝ ΚΑΙ ΧΑΡΙΚΛΕΙΑΝ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Alfred de Musset.)

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 289.)

—ooo—

Δ'.

— Καὶ ὅμως εἶναι εὔμορφη, ἔλεγε καὶ ὁ ἱππότης.

Καὶ ἀληθῶς ἦτον ὡραία ἡ Χαρίκλεια. Εἰς τὸ ὠοειδὲς καὶ εὔρυθμον πρόσωπον, εἰς τοὺς καθαροὺς καὶ θαυμασίους χαρακτῆρας της ἔλαμπεν οὕτως εἰπεῖν ἡ ἀγαθότης τῆς καρδίας της. Ἡ Χαρίκλεια ἦτο μικρὰ, ὄχι ὠχρὰ ἀλλὰ λευκοτάτη καὶ εἶχε μακρὰν μαύρην κόμην. Ἦτο φαιδρὰ, δραστηρία καὶ ὅτε συνέβαινέ τι δυστύχημα ἐγίνετο περίλυπος· ἡ λύπη της ὅμως ἦτο γλυκεῖα. Ὅλα της τὰ κινήματα ἦσαν πλήρη

χάριτος, εἶχον πνεῦμα· εἶχε μεγίστην ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ νὰ ἑρμηνεύῃ διὰ νευμάτων τὰς ἐννοίας της, ἐνόει εὐκόλως καὶ ὑπετάσσετο ἅμα ἐννοοῦσα. Ὁ ἱππότης ἔβλεπε πολλάκις ὡς καὶ ἡ σύζυγός του τὴν θυγατέρα του χωρὶς νὰ ὁμιλήσῃ. Τόση χάρις καὶ τόσον κάλλος συνημμένα μὲ τόσην δυστυχίαν κατεθορύβουν τὸν νοῦν του. Πολλάκις ἐνηγκαλίζετο αὐτὴν μὲ ἀγαλλίασιν λέγων· — Καὶ ὅμως δὲν εἶμαι κακὸς ἄνθρωπος!

Πρὸς τὸ βάθος τοῦ κήπου, μεταξὺ πυκνῶν δένδρων, ἦτο δρόμος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἱππότης συνείθιζε νὰ περιδιαβάζῃ μετὰ τὸ πρόγευμα· ἡ Ἰουλία τὸν ἔβλεπεν ἀπὸ τὸ παράθυρόν της περιφερόμενον ὄπισθεν τῶν δένδρων, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ καταβῇ. Παρετήρει μὲ μεγίστην λύπην τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὅστις τὴν ἠγάπα ὡς ἐραστὴς μᾶλλον ἢ ὡς σύζυγος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ στόμα δὲν ἤκουσέ ποτε οὔτε λέξιν ψυχρὰν, ὅστις ὅμως δὲν εἶχε τὴν γενναιότητα νὰ τὴν ἀγαπᾷ διότι ἦτο μήτηρ.

Καὶ ὅμως ἐτόλμησε νὰ καταβῇ μίαν πρωΐαν. Ἐφόρει ἔνδυμα λευκὸν, ἦτον ὡραία ὡς ἄγγελος καὶ ἔπαλλεν ἡ καρδία της. Ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ χορὸς παιδίων εἰς γειτονικήν τινα οἰκίαν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἰουλία ἐσκόπευε νὰ φέρῃ τὴν θυγατέρα της, ἐπιθυμοῦσα νὰ ἴδῃ τί ἐντύπωσιν θὰ ἐπροξένει τὸ κάλλος της εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν ἄνδρα της. Νύκτας ὁλοκλήρους ἐπέρασεν ἄϋπνος συλλογιζομένη τί φόρεμα νὰ βάλῃ εἰς τὴν θυγατέρα της· πολλὰς ἐλπίδας εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸ σχέδιόν της τοῦτο. — Πρέπει, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν, νὰ τὴν ἰδῇ ὁ σύζυγός μου μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ νὰ τὴν ζηλεύσουν οἱ ἄλλοι. Δὲν θὰ ὁμιλῇ μὲν, θὰ εἶναι ὅμως ἡ ὡραιοτέρα.

Ὅτε εἶδεν ὁ ἱππότης τὴν γυναῖκά του ἐρχομένην ἐπροχώρησε πρὸς αὐτὴν, ἔλαβε τὴν δεξιάν της καὶ τὴν ἐφίλησε μὲ σέβας καὶ μὲ χάριν, ὅπως συνείθιζε πάντοτε. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν εἶπον ἀσήμαντά τινα λόγια, ἔπειτα δὲ ἤρχισαν νὰ περιπατῶσιν ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου.

Ἡ Ἰουλία ἐσκέπτετο πῶς νὰ προτείνῃ εἰς τὸν σύζυγόν της νὰ τῇ συγχωρήσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν χορὸν τὴν θυγατέρα της καὶ νὰ μηδενίσῃ τὴν ἀπόρασιν τὴν ὁποίαν αὐτὸς εἶχε κάμει ἀφοῦ ἐγεννήθη ἡ Χαρίκλεια νὰ μὴ πηγαίνῃ πλέον εἰς τὰς συναναστροφάς. Μόνη ἡ ἰδέα ὅτι θὰ ἔβλεπον τὴν δυστυχίαν του οἱ ἀδιάφοροι ἢ οἱ κακόβουλοι τὸν ἠρέθιζεν εἰς ἄκρον. Καὶ ἐπειδὴ εἶχε φανερώσει ἐπισήμως τὴν θέλησίν του περὶ τούτου, ἔπρεπε νὰ εὕρῃ ἡ Ἰουλία μίαν τινὰ πρόφασιν ὄχι μόνον διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπόν της ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὸν φανερώσῃ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱππότης ἐφαίνετο πολλὰ σκεπτικός· πρῶτος δὲ διέκοψε τὴν σιωπήν. Εἶπεν ὅτι ὑπόθεσις ἑνὸς συγγενοῦς του ἐπροξένησε ζημίας εἰς τὴν οἰκογένειάν του· ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ ἴδῃ μόνος τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι, διότι ἄλλως τὰ συμφέροντά των ἐκινδύνευον πολύ, καὶ τέλος ὅτι ἦτον ὑποχρεωμένος νὰ μεταβῇ δι' ὀλίγον καιρὸν εἰς Ὁλλανδίαν διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν τραπεζίτην του· ἐπρόσθεσε δὲ ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο κατεπεῖγον καὶ ὅτι ἐσκόπευε νὰ ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπιοῦσαν.

Εὐκόλως ἐνόησεν ἡ Ἰουλία τὸ αἴτιον τοῦ ταξειδίου τούτου. Ὁ ἱππότης δὲν εὐχαριστεῖτο βεβαίως νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του· ἀλλὰ καὶ ἀκουσίως ἠσθάνετο ἀκατάσχετον ἀνάγκην νὰ μείνῃ ὅλως διόλου μόνος ἐπί τινα καιρὸν διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ πλέον ἥσυχος. Ὅλαι αἱ ἀληθιναὶ θλίψεις τῶν ἀνθρώπων, ὅπως καὶ οἱ φυσικοὶ πόνοι τῶν ζώων, ἀπαιτοῦσι μοναξίαν.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν τοσοῦτον ἐξεπλάγη ἡ Ἰουλία ὥστε ἀπεκρίθη μὲ τὰς τετριμμένας ἐκείνας φράσεις τὰς ὁποίας μεταχειριζόμεθα ὁσάκις δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅ,τι ἔχομεν κατὰ νοῦν· εἶπεν ὅτι τὸ ταξείδιον τοῦτο ἦτο πολλὰ φυσικὸν, ὅτι ὁ ἱππότης εἶχε δίκαιον, ὅτι ἀνεγνώριζε τὴν σημαντικότητα τοῦ πράγματος καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀντέτεινε διόλου· ἀλλ' ἐνῷ ὡμίλει ἡ καρδία της ἐπὶ τοσοῦτον κατεθλίβη, ὥστε εἰποῦσα ὅτι ἐκουράσθη ἐκάθησε.

Καὶ καθήσασα παρεδόθη εἰς λογισμοὺς ἔχουσα τὰ βλέμματα ἀκίνητα καὶ τὰς χεῖρας κρεμαμένας. Ἡ Ἰουλία δὲν εἶχε γνωρίσει ἕως τότε οὔτε μεγάλην χαρὰν οὔτε μεγάλας ἡδονάς. Καὶ δὲν ἦτο μὲν γυνὴ ἔχουσα νοῦν ἔξοχον, ἠσθάνετο ὅμως πολύ. Ὁ γάμος της ἐθεωρήθη ἀπὸ αὐτὴν ὡς εὐτύχημα πάντη ἀπροσδόκητον καὶ πάντη νέον· ἀλλὰ μεταξὺ τῆς λάμψεως τοῦ συμβάντος τούτου κατελήφθη ἀπὸ σκότος.

Ἐκάθησε πολλὴν ὥραν σκεπτικὴ, ἐνῷ ὁ ἱππότης ἀπέστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐφαίνετο ἀνυπόμονος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν· ἐσκέπτετο δὲ καὶ πάλιν ἐκάθητο. Ἐσηκώθη τέλος πάντων καὶ στηριχθεῖσα εἰς τὸν βραχίονα τοῦ συζύγου της ἐπέστρεψεν.

Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ὥρα τοῦ γεύματος ἐμήνυσεν ὅτι ἦτο κακοδιάθετος, καὶ μείνασα εἰς τὸ δωμάτιόν της προσηύχετο ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος ἕως τὸ ἑσπέρας. Ἡ ὑπηρέτις, διαταχθεῖσα ἀπὸ τὸν ἱππότην νὰ προσέχῃ τὴν κυρίαν της, εἰσῆλθε πολλάκις· ὁσάκις ὅμως ἀπέτεινε πρὸς αὐτὴν τὸν λόγον δὲν ἀπεκρίθη. Περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἐσήμανε τὸν κώδωνα, ἐζήτησε τὸ ἔνδυμα τῆς θυγατρός της καὶ διέταξε νὰ ζεύξωσι τὴν ἅμαξαν. Εἰδοποίησε δὲ καὶ τὸν ἱππότην ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν χορὸν καὶ ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὴν συντροφεύσῃ.

Ἡ Χαρίκλεια εἶχεν ἀνάστημα παιδίου ἀλλὰ εὔστροφον καὶ ζωηρόν. Τὸ ἔνδυμα μὲ τὸ ὁποῖον τὴν ἐνέδυσεν ἡ μήτηρ της ἦτον ἁπλοῦν, λευκὸν καὶ ἀνθηρόν· τὰ μικρὰ σανδάλιά της ἦσαν ἐκ λευκοῦ μεταξωτοῦ, εἰς τὸν λαιμόν της ἔφερε μαργαρίτας καὶ

στέφανον ἀνθέων εἰς τὴν κεφαλήν. Ἡ Χαρίκλεια ἐπήδα ἀπὸ τὴν χαράν της. Ἡ δὲ μήτηρ φέρουσα ἔνδυμα βελούδου, ὡς γυνὴ μὴ ἔχουσα σκοπὸν νὰ χορεύσῃ, ἐκράτει τὴν κόρην της ἔμπροσθεν καθρέπτου, τὴν κατεφίλει καὶ ἔλεγε· — Τί εὔμορφη! Τί εὔμορφη! — Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθε καὶ ὁ σύζυγός της. Ἡ Ἰουλία χωρὶς νὰ ταραχθῇ ἠρώτησε τὸν μὲν ὑπηρέτην ἐὰν ἦτον ἕτοιμον τὸ ὄχημα, τὸν δὲ σύζυγόν της ἐὰν ἤρχετο εἰς τὸν χορόν. Ὁ ἱππότης ἔδωκε τὴν δεξιὰν εἰς τὴν γυναῖκά του καὶ ἀνεχώρησαν.

Πρῶτον τότε ἐφαίνετο εἰς τὸν κόσμον ἡ Χαρίκλεια· ἐπειδὴ δὲ πολλὰ εἶχον εἰπῆ περὶ αὐτῆς ὅλοι ἔστρεψαν μὲ περιέργειαν πρὸς τὴν μικρὰν κόρην τὰ βλέμματα. Ἡ Ἰουλία δὲν ἐταράχθη διόλου, ἀλλὰ καθήσασα μὲ ἦθος ἥσυχον, ἐνῷ ὅλοι ἔβλεπον τὸ παιδίον της μὲ ἀπορίαν ἢ μὲ προσπεποιημένην συμπάθειαν, τὸ ἄφινε νὰ πηγαίνῃ παντοῦ χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι προσέχῃ.

Ἡ Χαρίκλεια εὑροῦσα ἐκεῖ τὰς μικράς της συντρόφους ἔτρεχε ποτὲ μὲν πρὸς τὴν μίαν, ποτὲ δὲ πρὸς τὴν ἄλλην, ὡς ὅτε ἦτον εἰς τὸν κῆπον. Ὅλαι ὅμως τὴν ἔβλεπον μὲ ψυχρότητα. Ὁ ἱππότης ἱστάμενος ὄρθιος ἔπασχεν. Οἱ φίλοι του ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν ἐξύμνησαν τὸ κάλλος τῆς θυγατρός του· ἀλλὰ καὶ ξένοι καὶ ἄγνωστοι τὸν ἐπλησίασαν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ. Αὐτὸς ὅμως ἠσθάνετο ὅτι τὸν ἐπαρηγόρουν καὶ δὲν τὸ ἐπολυνοστιμεύετο. Ἐν τοσούτῳ βλέμμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπατᾷ, τὸ βλέμμα ὅλων, ἐγέννησε μικρὰν χαρὰν εἰς τὴν καρδίαν του. Ἡ Χαρίκλεια ἀφοῦ ὡμίλησε διὰ νευμάτων εἰς ὅλους σχεδὸν, ἐστάθη ὀρθὴ μεταξὺ τῶν γονάτων τῆς μητρός της. Ἐπειδὴ τὴν εἶχον ἰδῆ τρέχουσαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπερίμενον νὰ πράξῃ τι παράξενον ἢ τοὐλάχιστον περίεργον· αὐτὴ ὅμως ἐχαιρέτισεν ὅλους πολὺ εὐγενῶς, ἔσφιγξε τὰς χεῖρας τῶν Ἀγγλίδων, ἔστειλε φιλήματα εἰς τὰς μητέρας τῶν μικρῶν της συντρόφων, καὶ ὅλα ταῦτα μὲ χάριν καὶ μὲ ἀφέλειαν. Ὅτε δὲ ἐπέστρεψεν ἡσύχως εἰς τὴν θέσιν της ἤρχισαν νὰ τὴν θαυμάζωσι. Καὶ τῳόντι ἀξιοθαύμαστον ἦτο τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο περικάλυμμα τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ διασχίσῃ ἡ ψυχὴ, τὸ ἀνάστημα, τὸ πρόσωπον, ἡ βοστρυχώδης κόμη της καὶ πρὸ πάντων οἱ φωτοβόλοι ὀφθαλμοί της ἐκίνουν ὅλους εἰς θαυμασμόν. Ἐνῷ δὲ τὰ μὲν βλέμματά της ἐπροσπάθουν νὰ μαντεύσωσι τὰ πάντα, τὰ δὲ νεύματά της νὰ ἐκφράσωσι τὰ πάντα, τὸ σκεπτικὸν καὶ μελαγχολικὸν ἦθός της μετέδιδε καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα κινήματά της μεγαλοπρέπειαν, καὶ τοιαύτην ὁποία θὰ κατέπλητε καὶ ζωγράφον καὶ γλύπτην. Ἐπλησίασαν ὅλοι τὴν Ἰουλίαν, τὴν ἐπερικύκλωσαν καὶ ἀπέτειναν διὰ νευμάτων χιλίας ἐρωτήσεις εἰς τὴν Χαρίκλειαν. Τὴν ἀπορίαν καὶ ἀποστροφὴν διεδέχθη εἰλικρινὴς εὐμένεια καὶ ἀληθὴς συμπάθεια. Ἡ ὑπερβολὴ ἡ ὁποία ἔρχεται πάντοτε, ὁσάκις ὁ γείτων ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν γείτονά του διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, ἦλθε καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην· εἶπον ὅτι δὲν εἶδόν ποτε παιδίον τόσον ὡραῖον, ὅτι ποτὲ δὲν ἐφάνη χάρις περισσοτέρα. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Χαρίκλεια ἀπήλαυσεν ἐντελῆ θρίαμβον τὸν ὁποῖον βεβαίως δὲν ἐνόει.

Ἡ Ἰουλία ὅμως ἐνόει αὐτόν. Πάντοτε ἀτάραχος ἐξωτερικῶς, τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἡ καρδία της ἔπαλλε παλμοὺς ἀληθοῦς εὐτυχίας, καὶ αὐτὴ καὶ ὁ σύζυγός της εἶδον ἀλλήλους μειδιῶντες καὶ τὸ μειδίαμα ἐκεῖνο ἦτο γλυκύτερον πολλῶν δακρύων.

Ἐν τοσούτῳ νέα τις ἤρχισε νὰ παίζῃ κύμβαλον· τὰ παιδία συνῆψαν τὰς χεῖρας καὶ ἤρχισαν νὰ χορεύωσιν, οἱ δὲ γονεῖς συνεχαίροντο ἀμοιβαίως ὁ εἷς τὸν ἄλλον καὶ εὕρισκον θαυμασίαν τὴν μικρὰν ἐκείνην ἑορτήν. Μετ' ὀλίγον ἀντήχησαν γέλωτες παιδικοί, ἀστεϊσμοί, φλυαρίαι καὶ φωναὶ χαρᾶς.

Ὁ ἱππότης ἠτένιζεν ἀδιακόπως τὴν θυγατέρα του ἡ ὁποία δὲν ἐχόρευεν, ἀλλὰ παρετήρει τοὺς χορεύοντας μὲ προσοχὴν μελαγχολικήν. Μειράκιόν τι ἐλθὸν τὴν ἐπροσκάλεσεν, αὐτὴ ὅμως ἔσεισε τὴν κεφαλὴν ἀντὶ ἀπαντήσεως καὶ ἄνθη τινὰ ἔπεσαν ἀπὸ τὴν κεφαλήν της. Ἡ Ἰουλία τὰ ἐσύναξε καὶ διώρθωσε πάλιν τὸν στέφανον τῆς θυγατρός της· μετὰ ταῦτα ἀναζητήσασα τὸν σύζυγόν της δὲν τὸν εἶδε· καὶ ἐρωτήσασα ἂν ἀνεχώρησεν ἔμαθεν ὅτι ἐπέστρεψε πεζὸς εἰς τὴν οἰκίαν.

Ε'.

Ὁ ἱππότης εἶχεν ἀποφασίσει ν' ἀπομακρυνθῇ χωρὶς ν' ἀποχαιρετίσῃ τὴν σύζυγόν του, διότι ἐροβεῖτο δυσαρέστους ἐξηγήσεις· ἄλλως εἶχε καὶ σκοπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἐντὸς ὀλίγου, διὸ ἀφῆκε μόνον ἐπιστολὴν, εἰς ἣν ἔλεγεν ὅτι ἂν καὶ δὲν ἦτον ὅλως διόλου ἀληθὲς ὅτι μετέβαινεν εἰς Ὁλλανδίαν δι' ὑποθέσεις, ὅμως τὸ ταξείδιόν του ἐνδέχετο νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμον. Ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ἔδειξεν ὅτι κατεπείγουσα ὑπόθεσις ἐβίαζεν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως καὶ ἀναβὰς εἰς ἵππον ἀνεχώρησε μετὰ σπουδῆς.

Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθε τῆς αὐλῆς καὶ ἀκούσιος δισταγμὸς ἅμα δὲ καὶ μεγίστη λύπη ἐκυρίευσαν αὐτόν. Ἐροβήθη μήπως ἐνέδωκεν ἀσυλλογίστως εἰς αἴσθημα τὸ ὁποῖον ἐδύνατο νὰ καταστείλῃ, καὶ μήπως γείνῃ αἴτιος νὰ χύσῃ ἀνωφελῆ δάκρυα ἡ σύζυγός του χωρὶς αὐτὸς νὰ εὕρῃ τὴν εἰρήνην τὴν ὁποίαν ἐν τοσούτῳ ἀφῄρει ἀπὸ τὴν οἰκίαν του. — Ἀλλὰ τίς οἶδεν, εἶπε καθ' ἑαυτὸν, ἐὰν δὲν κάμνω ἐξ ἐναντίας πρᾶγμα ὠφέλιμον καὶ ὀρθόν; Τίς οἶδεν ἂν ἡ προσωρινὴ λύπη τὴν ὁποίαν ἐνδέχεται νὰ προξενήσῃ ἡ ἀπουσία μου δὲν θὰ φέρῃ ἡμέρας εὐτυχεστέρας; Ἔπαθα συμφορὰν τῆς ὁποίας τὴν αἰτίαν μόνος ὁ Θεὸς γινώσκει· ἀπομακρύνομαι ἐπί τινας ἡμέρας ἀπὸ τὸν τόπου ὅ-

που πάσχω. Ἡ ἀλλαγή, τὸ ταξείδιον, αὐτὸς ὁ κόπος θὰ καταπραΰνουν ἴσως τὴν λύπην μου· θὰ ἐνασχοληθῶ εἰς πράγματα ὑλικά, σημαντικά, ἀναγκαῖα· θὰ ἐπιστρέψω μὲ καρδίαν ἡσυχωτέραν καὶ πλέον εὐχαριστημένην, θὰ σκεφθῶ καὶ θὰ εὕρω τί πρέπει νὰ κάμω. Καὶ ὅμως, ἐπρόσθεσεν, ἡ Ἰουλία θὰ ὑποφέρῃ.

Περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἀνεχώρησε καὶ ἡ Ἰουλία ἀπὸ τὸν χορόν· εἰς δὲ τὴν ἅμαξαν ἡ Χαρίκλεια ἀπεκοιμήθη εἰς τὰ γόνατά της. Ἂν καὶ ἠγνόει ὅτι ὁ ἱππότης ἐξεπλήρωσε τόσον ταχέως τὸν σκοπόν του, ἐλυπεῖτο ὅμως ὅτι ἀνεχώρησε μόνη ἀπὸ τὴν συναναστροφήν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οἱ ἄλλοι θεωροῦσιν ὡς ἁπλῆν ἔλλειψιν σεβασμοῦ, εἶναι ἀληθὴς θλῖψις πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὴν αἰτίαν. Ὁ ἱππότης δὲν ἐδυνήθη νὰ ὑποφέρῃ μεταξὺ ἄλλων τὴν δυστυχίαν του· θὰ ἐσυγχώρει βεβαίως τὸν σύζυγόν της διότι λυπηθεὶς τὴν ἐγκατέλιπεν· εἰς τὰς ἐπαρχίας ὅμως θεωρεῖται τρομερὸν τὸ ν' ἀφήσῃ τις τὴν γυναῖκα καὶ τὴν κόρην του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Ἐνῷ ἡ ἅμαξα ἐπροχώρει βραδέως ἐπὶ ὁδοῦ νεοκατασκευασθείσης καὶ διὰ τοῦτο πλήρους πετραδίων, ἡ Ἰουλία ἠτένιζε κοιμωμένην τὴν θυγατέρα της καὶ ἐσπαράσσετο ἀπὸ λυπηρότατα αἰσθήματα· βαστάζουσα τὴν Χαρίκλειαν οὕτως ὥστε νὰ μὴν ἐξυπνήσωσιν αὐτὴν τὰ πηδήματα τοῦ ὀχήματος, ἐσυλλογίζετο τὴν συμφορὰν ἥτις κατεδίωκεν αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν μικρὰν ἐκείνην εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη εἰς τὸν χορόν. Ἀλλόκοτός τις διάθεσις πνεύματος εἵλκυεν ἀλληλοδιαδόχως τὴν προσοχήν της ποτὲ μὲν πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῆς παρελθόν, ποτὲ δὲ πρὸς τὸ τῆς θυγατρός της. Τί ἄρα θὰ συμβῇ; ἔλεγε καθ' ἑαυτήν· ὁ σύζυγός μου θὰ μὲ ἀφήσῃ· ἐὰν δὲν ἀναχωρήσῃ αὔριον, ὅλοι οἱ ἀγῶνες, ὅλαι αἱ παρακλήσεις μου θὰ τὸν ἐνοχλῶσιν. Ἡ ἀγάπη του ἀπέθανεν, ὁ οἶκτός του μένει καὶ ἡ λύπη του εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ναὶ μὲν ὡραία εἶναι ἡ κόρη μου ἀλλὰ δυστυχεστάτη. Τί νὰ κάμω! τί ἠμπορῶ νὰ προϊδῶ ἢ νὰ ἐμποδίσω; Ἐὰν ἀφιερωθῶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀθλίαν ὡς χρεωστῶ καὶ ὡς τὸ κάμω, πρέπει ν' ἀποφασίσω ὅτι δὲν θὰ βλέπω πλέον τὸν ἄνδρα μου· διότι μᾶς ἀποστρέφεται καὶ μᾶς ἀποφεύγει. Ἐὰν ἐξ ἐναντίας προσπαθήσω νὰ τὸν πλησιάσω, ἐὰν δοκιμάσω νὰ ἐξυπνίσω τὴν παλαιὰν ἀγάπην του δὲν θὰ ζητήσῃ τάχα νὰ χωρισθῶ ἀπὸ τὴν κόρην μου; δὲν θὰ θελήσῃ νὰ τὴν ἐμπιστευθῶ εἰς ξένους, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ θέαμα τὸ ὁποῖον τόσον τὸν λυπεῖ;

Καὶ ταῦτα σκεπτομένη ἐφίλει τὴν θυγατέρα της.

— Ταλαίπωρον τέκνον! ἀνεφώνησεν, ἐγὼ νὰ σὲ ἀφήσω! Ἐγώ, νὰ ἐξαγοράσω μὲ τὴν ἡσυχίαν, μὲ τὴν ζωήν σου ἴσως εὐτυχίαν ἡ ὁποία πιθανὸν νὰ μὲ φύγῃ ταχέως! Ἐγὼ νὰ παύσω νὰ εἶμαι μήτηρ, διὰ νὰ γίνω σύζυγος! Καὶ ἂν τοῦτο ἦτον δυνατὸν δὲν εἶναι προτιμότερον ν' ἀποθάνω;

Καὶ πάλιν ἐπανήρχετο εἰς τοὺς πρώτους λογισμούς. Τί θὰ συμβῇ, ἔλεγε, τί θ' ἀποφασίσῃ δι' ἡμᾶς ἡ θεία πρόνοια. Ὁ Θεὸς φροντίζει δι' ὅλους· τί θὰ μᾶς κάμῃ; τί θὰ γίνῃ τὸ παιδίον τοῦτο;

Ὀλίγον μακρὰν τῆς κατοικίας της ἔμελλε νὰ περάσῃ μικρὸν ποταμόν· ἐπειδὴ δὲ εἶχε βρέξει πρό τινος ἀφθόνως τὰ νερὰ ἐκχειλίσαντα κατέκλυον τὰ πέριξ. Ὁ διοικῶν τὸ *πέραμα* δὲν ἠθέλησε νὰ παραλάβῃ τὴν ἅμαξαν ὡς ἦτον, ἀλλ' εἶπεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποζεύξωσι, διότι ἀνελάμβανε μὲν νὰ περάσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ἵππον, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ ὄχημα· ἀλλ' ἡ Ἰουλία, σπεύδουσα νὰ ἴδῃ τὸν σύζυγόν της, δὲν συγκατένευσεν· ἐπειδὴ πολλάκις ἄλλοτε διέβη οὕτω πως τὸν ποταμὸν ἐντός τινων λεπτῶν τῆς ὥρας, διέταξε τὸν ἡνίοχον νὰ ἐπιβῇ μὲ τὴν ἅμαξαν.

Ἀλλ' ὅτε ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον τὸ πέραμα ἤρχισε νὰ παρασύρεται ἀπὸ τὸ ῥεῦμα. Ὁ κωπηλάτης ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ἡνιόχου διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ πέραμα νὰ μὴ παρασυρθῇ πρός τινα καταῤῥάκτην τὸν ὁποῖον εἶχον σχηματίσει πλησίον εἰς μύλον· διότι ἦτο φανερὸν ὅτι ἐὰν τοῦτο ἐγίνετο θὰ συνέβαινε τρομερὸν δυστύχημα.

Ὁ ἡνίοχος καταβὰς ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὸν κωπηλάτην· ἀλλὰ πῶς ἀφοῦ ἓν μόνον κοντάριον ὑπῆρχε; Ναὶ μὲν ὁ κωπηλάτης κατέβαλλεν ἀδιακόπους ἀγῶνας, ἀλλ' ἡ νὺξ ἦτο σκοτεινή· λεπτὴ βροχὴ ἐμάστιζε τὸ πρόσωπον καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ συντρόφου του, οἵτινες ποτὲ μὲν ὁμοῦ ποτὲ δὲ χωριστὰ ἠγωνίζοντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ξηράν.

Εἰς μάτην ὅμως· διότι βαθμηδὸν ἤκουον δυνατώτερον τὸν κρότον τοῦ καταῤῥάκτου. Τὸ πέραμα, ἔχον τὸ φορτίον βαρὺ καὶ ὑπὸ δύο ῥωμαλέων ἐλαυνόμενον δὲν παρεσύρετο μὲ ταχύτητα. Ὁσάκις τὸ κοντάριον ἐβυθίζετο βαθέως τὸ πέραμα ἢ ἐστέκετο, ἢ ἐστρέφετο περὶ ἑαυτό· τὸ ῥεῦμα ὅμως ἦτο δυνατό. Ἡ Ἰουλία, ἥτις εἶχε μείνει μόνη μὲ τὴν κόρην της εἰς τὴν ἅμαξαν ἀνοίξασα ἔντρομος τὸ παράθυρον ἠρώτησε·

— Κινδυνεύομεν;

Τὴν ὥραν ἐκείνην συνετρίβη τὸ κοντάριον, καὶ οἱ δύο ἄνδρες ἔπεσαν καταπεπονημένοι εἰς τὸ πλοιάριον.

Ὁ κωπηλάτης ἦτο καλὸς κολυμβητής, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ ἡνίοχος· ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος.

— Μπάρμπα Γιάννη, εἶπεν ἡ Ἰουλία πρὸς τὸν κωπηλάτην, ἠμπορεῖς νὰ σώσῃς τὴν κόρην μου καὶ ἐμέ;

Ὁ δὲ Μπαρμπαγιάννης ἰδὼν τὸν ποταμὸν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ὄχθην ἀπεκρίθη ἀνυψώσας τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ ἦθος ἀνθρώπου προσβληθέντος τὴν φιλοτιμίαν·

— Ἐννοεῖται, κυρία.

— Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμω;

— Νὰ ἀναβῆτε εἰς τοὺς ὤμους μου, χωρὶς ὅμως νὰ εὐγάλετε τὸ φουστάνι σας διότι θὰ σᾶς ἀνασηκόνη· πιάσετε τὸν λαιμόν μου μὲ τὰ δύο σας χέρια, ἀλλὰ μὴν φοβῆσθε καὶ μή με σφίγγετε διότι διαφορετικὰ θὰ πνιγῶμεν· προσέξετε ἀκόμη νὰ μὴν ἀνοίγετε τὸ στόμα σας διότι θὰ πίνετε νερόν· ὅσον διὰ τὴν μικράν, τὴν πιάνω μὲ τὸ ἕνα χέρι ἀπὸ τὴν μέσην καὶ μὲ τὸ ἄλλο κολυμβῶ· θὰ τὴν περάσω χωρὶς κἂν νὰ τὴν βρέξω. Δὲν εἶναι πολὺ ἀπ' ἐδῶ ἕως ἀντίκρυ.

— Καὶ ὁ Κωσταν.ῆς; ἠρώτησεν ἡ Ἰουλία δείξασα τὸν ἡνίοχον.

— Αὐτὸς θὰ πίῃ ὀλίγον νερὸν, δὲν θὰ πάθῃ ὅμως τίποτε· θὰ τὸν εὕρω.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν φέρων διπλοῦν φορτίον· δὲν εἶχεν ὅμως μετρήσει καλὰ τὰς δυνάμεις του, λησμονήσας ὅτι δὲν ἦτο πλέον νέος· πλὴν τούτου ἡ ὄχθη ἦτο μακρύτερα καὶ τὸ ῥεῦμα ἰσχυρότερον ἢ ὅσον ὑπέθετε. Καὶ ὅμως ἔκαμε τὰ ἀδύνατα δυνατὰ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γῆν· ἀλλὰ τὸ νερὸν τὸν παρέσυρεν. Ἐκτύπησε μὲ ὁρμὴν τὸ μέτωπόν του εἰς κορμὸν δένδρου τὸν ὁποῖον δὲν εἶχεν ἰδῆ διὰ τὸ σκότος· αἷμα ἔτρεξεν ἀμέσως καὶ ἐθόλωσαν οἱ ὀφθαλμοί του.

— Πιάσετε τὴν κόρην σας καὶ βάλετέ την εἰς τὸν λαιμόν σας ἢ τὸν ἐδικόν μου, διότι δὲν ἠμπορῶ πλέον.

— Ἠμπορεῖς νὰ τὴν σώσῃς αὐτὴν μόνην;

— Δὲν ἠξεύρω· νομίζω ὅμως ὅτι ἠμπορῶ.

Καὶ ἀμέσως ἡ Ἰουλία χωρὶς κἂν ν' ἀποκριθῇ, ἀφῆκε τὸν λαιμὸν τοῦ κωπηλάτου καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμόν.

Ἀφοῦ ὁ κωπηλάτης ἀπέθεσεν ἀβλαβῆ εἰς τὴν ὄχθην τὴν νέαν Χαρίκλειαν ἐνησχολήθη ἀμέσως ὁμοῦ μὲ τὸν ἡνίοχον, τὸν ὁποῖον εἶχε σώσει χωρικός τις, νὰ εὕρῃ τὸ σῶμα τῆς Ἰουλίας· ἀλλὰ δὲν τὸ εὗρον εἰμὴ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν ξηράν.

ΣΤ'.

Ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα, εἰς θάλαμον ξενοδοχείου ἐν Παρισίοις, ἐκάθητο νέα μαῦρα φοροῦσα πλησίον τραπέζης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο φιάλη οἴνου καὶ ποτήριον. Ἀνὴρ δέ τις κεκυφὼς ὑπὸ τοῦ γήρατος, ἀλλ' ἦθος ἔχων εὐπροσήγορον καὶ γελαστὸν, ἐνδεδυμένος σχεδὸν ὡς ἐργάτης, περιήρχετο εἰς τὸν θάλαμον, καὶ ἱστάμενος ἐνίοτε πρὸ τῆς νέας ἠτένιζεν αὐτὴν μὲ ἦθος πατρικόν· αὕτη δὲ τείνουσα τὴν δεξιὰν ἐλάμβανε τὴν φιάλην μὲ προθυμίαν μὲν ἀλλὰ καὶ μέ τινα ἀποστροφὴν καὶ ἐγέμιζε τὸ ποτήριον. Ὁ γέρων ἔπινε ὀλίγον καὶ ἀνελάμβανε τὸν περίπατον, χειρονομῶν ἀλλοκότως καὶ γελοίως σχεδὸν, ἐνῷ ἡ νέα μειδιῶσα περίλυπος παρετήρει προσεκτικὴ τὰς κινήσεις του.

Ἐάν τις τρίτος εὑρίσκετο ἐκεῖ παρὼν θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ ἐννοήσῃ ὁποῖα ἦσαν τὰ δύο ἐκεῖνα ὄντα· ἡ μὲν νέα ἀκίνητος, ψυχρὰ, ὁμοία πρὸς μάρμαρον ἀλλὰ πλήρης χάριτος καὶ εὐγενείας ἦτον ὡραιοτάτη οὐ μόνον τὴν μορφὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς τρόπους· ἐκεῖνος δὲ, βάναυσον ἔχων ἦθος, ἄτακτον τὸ ἔνδυμα, φέρον πῖλον, πίνων οἶνον πρόστυχον καὶ κτυπῶν εἰς τὴν ἔδαφος τὰ καρφωτὰ σανδάλιά του, ἐφαίνετο ὅλως ἐναντίας ἀγωγῆς.

Καὶ ὅμως ἦσαν σφικτὰ καὶ εἰλικρινῶς συνδεδεμένοι οἱ δύο οὗτοι, ἡ Χαρίκλεια δηλαδὴ καὶ ὁ θεῖός της Γιρώ. Ὅτε ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἄνθρωπος ἤκουσε τὸν θάνατον τῆς Ἰουλίας ἔτρεξεν εἰς τὴν κατοικίαν της δρομαῖος· ἡ Χαρίκλεια, μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς καὶ διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρός της, ἔμενε μόνη. Ὁ ἱππότης, περιερχόμενος διάφορα μέρη τῆς Ὁλλανδίας ἔμαθεν ἀργὰ τὸ δυστύχημα τῆς γυναικός του, ὥστε ἐπὶ ἕνα σχεδὸν μῆνα ἡ Χαρίκλεια ἦτον ὀρφανή. Ναὶ μὲν εἶχε τροφὸν, ἀλλ' ἡ μήτηρ ὅτε ἔζη σπανίως τὴν μετεχειρίζετο διότι, ὡς εἴδομεν, ἐπεθύμει νὰ καταγίνεται μόνη εἰς τὰ τῆς θυγατρός της· διὸ ὡς ὀλίγον γνωρίζουσα τὴν Χαρίκλειαν δὲν τῇ ἦτο πολλὰ χρήσιμος.

Ὅτε ἐπνίγη ἡ Ἰουλία τοσαύτην θλῖψιν ἠσθάνθη ἡ κόρη της, ὥστε ἐφοβήθησαν μήπως ἀποθάνῃ καὶ αὐτή. Ἀκολουθοῦσα τὸ σῶμα τῆς μητρός της μεταφερόμενον ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐξέπεμπε τοιαύτας φωνὰς ὥστε ὅλοι ἐφοβοῦντο. Συνειθίσαντες νὰ μὴν ἀκούωσι μήτε φωνὴν ἐξερχομένην ἀπὸ τὸ στόμα τῆς κωφαλάλου, ἔτρεμον ἰδόντες ὅτι διὰ μιᾶς ὁ θάνατος διέκοψε τὴν τόσην σιωπήν. Οἱ ἄναρθροι ἦχοι τῶν χειλέων της, τοὺς ὁποίους ὅμως αὐτὴ δὲν ἤκουεν, ἦσαν ἄγριοι· διότι δὲν ἦσαν οὔτε λέξεις, οὔτε κοπετὸς, ἀλλ' εἶδος τρομερᾶς τινος γλώσσης ἐφευρεθείσης ἀπὸ τὴν θλῖψιν. Ὁλόκληρον ἡμερονύκτιον ἔκλαιε καὶ ὠδύρετο, καὶ τρέχουσα ἐπάνω κάτω ἀπέσπα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ ἐκτύπει τοὺς τοίχους. Οὐδεὶς ἐδυνήθη νὰ τὴν καθησυχάσῃ. Ὅτε μόνον ἐξηντλήθησαν αἱ δυνάμεις της ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τῆς κλίνης ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τῆς μητρός της.

Ἀλλ' αἴφνης ἐφάνη ὅτι ἀνέλαβε τὴν πρώτην ἡσυχίαν, καὶ σχεδὸν ὅτι ἐλησμόνησε τὴν λύπην της. Οὕτω δὲ ἀτάραχος ἐπεριπάτει δι' ὅλης τῆς ἡμέρας βραδέως καὶ ἀστόχως, μὴ ἀποβάλλουσα μηδεμίαν περιποίησιν. Ὅλοι ἐνόμιζον ὅτι ἀνένηψεν ἐντελῶς, μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἰατρός· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατελήφθη ἀπὸ θέρμην νευρικὴν κάκιστα ἔχουσαν συμπτώματα· ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην, καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἔχασε τὰ λογικά της.

Τότε ὁ Γιρὼ ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνεψιάν του.

— Ἐπειδὴ δὲν ἔχει πλέον, εἶπεν, οὔτε πατέρα οὔτε μητέρα, ἀναλαμβάνω ἐγὼ, καθὸ θεῖος, τὴν φροντίδα της· πάντοτε μὲ ἤρεσεν αὐτὴ ἡ κόρη, καὶ πολλάκις ἐζήτησα ἀπὸ τὸν πατέρα της νὰ μὲ τὴν δώσῃ. Δὲν θὰ τοῦ τὴν ὑστερήσω· ἐπειδὴ ὅμως τώρα δὲν εἶναι ἐδῶ, τὴν πέρνω ἐγὼ, καὶ ὅταν ἐπιστρέψῃ τὴν ἀποδίδω.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Γιρὼ δὲν εἶχε πολλὴν πεποίθησιν εἰς τοὺς ἰατροὺς, καὶ ὄχι ἀλόγως, διότι δὲν ἐπίστευεν εἰς τὰς ἀσθενείας ὡς μὴ ἀῤῥωστήσας ποτέ· ἡ νευρικὴ μάλιστα θέρμη τῷ ἐφαίνετο χίμαιρα, φαντασιοκοπία, τὴν ὁποίαν μικρά τις εὐθυμία ἰσχύει νὰ θεραπεύσῃ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μεταφέρῃ τὴν νέαν εἰς Παρισίους.

— Δὲν βλέπετε, ἔλεγεν, ὅτι ἡ νέα εἶναι λυπημένη; δὲν βλέπετε ὅτι κλαίει; καὶ ἔχει δίκαιον διότι ἡ μάνα δὲν ἀποθνήσκει δίς. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ χάσωμεν καὶ τὴν κόρην διότι ἐχάσαμεν τὴν μάναν· πρέπει νὰ τὴν κατορθώσωμεν νὰ στρέψῃ ἀλλοῦ τὸν νοῦν της. Λέγουν ὅτι ἡ πόλις τῶν Παρισίων εἶναι καταλληλοτάτη εἰς τοῦτο· δὲν ἠξεύρω διότι δὲν τὴν εἶδα ποτέ. Λοιπὸν θὰ τὴν ὑπάγω ἐκεῖ, καὶ θὰ ὠφεληθῶμεν καὶ οἱ δύο. Καὶ μόνον τὸ ταξεῖδι ἀρκεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ. Καὶ εἰς ἐμὲ ἔτυχαν λύπαι· ὁσάκις ὅμως ἐμβῆκα εἰς ἁμάξι καὶ ἤκουσα τὸν κρότον τῆς μάστιγος τοῦ ἡνιόχου, ἀνέλαβα τὴν εὐθυμίαν μου.

Μετέβη λοιπὸν εἰς Παρισίους φέρων καὶ τὴν Χαρίκλειαν, τῆς ὁποίας ὁ πατὴρ εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτου εὐχαριστήθη. Ὅτε δὲ οὗτος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐξοχήν του ἀπὸ τὴν Ὁλλανδίαν, εἶχε τοιαύτην μελαγχολίαν ὥστε ἦτον ἀδύνατον νὰ ἴδῃ τινὰ, οὔτε αὐτὴν τὴν θυγατέρα του. Ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε ν' ἀποφύγῃ πάντα ἄνθρωπον, εἰ δυνατὸν δὲ, καὶ αὐτὸν τὸν ἑαυτόν του. Περιερχόμενος πάντοτε σχεδὸν ἔφιππος εἰς τὰ δάση, κατεπόνει καθ' ὑπερβολὴν τὸ σῶμά του ἐπιθυμῶν οὕτω νὰ προμηθεύσῃ ἄνεσίν τινα εἰς τὴν ψυχήν του. Θλῖψις κρυφία, ἀνίατος τὸν κατέτηκε. Ἐμέμφετο ἑαυτὸν ὅτι ὑπῆρξεν ὁ αἴτιος τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ θανάτου τῆς συζύγου του. — Ἐὰν δὲν ἀνεχώρουν, ἔλεγε, θὰ ἔζη ἀκόμη· καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσω.

Ἰδοὺ ὁ ἀδιάκοπος λογισμός του.

Ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὴν Χαρίκλειαν εὐτυχῆ, ἦτο πρόθυμος νὰ ὑποστῇ χάριν τούτου πᾶσαν θυσίαν. Ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν του κατὰ νοῦν εἶχε νὰ ἀναπληρώσῃ παρὰ τῇ θυγατρί του τὴν μητέρα της, διπλασιάζων μάλιστα τὰς περὶ αὐτῆς φροντίδας· ἀλλὰ τόσον ὡμοίαζεν ἡ κόρη πρὸς τὴν μητέρα ὥστε ἡ ὁμοιότης αὐτὴ τῷ ἐπροξένει βαθυτάτην λύπην.

Εἰς μάτην ἐπροσπάθει νὰ παρηγορηθῇ βλέπων χαρακτῆρας ἀνενθυμίζοντας αὐτῷ τὴν ἀγαπητὴν σύζυγον, καὶ ἀνακουφίζοντας τὴν θλῖψεν του· διότι ἡ θέα τῆς θυγατρός του ἐπηύξανε τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς του.

Ὁ Γιρὼ ὅμως ἄλλως πως ἐσκέπτετο· αὐτὸς εἶχε ἓν καὶ μόνον κατὰ νοῦν, πῶς νὰ διασκεδάσῃ τὴν λύπην τῆς ἀνεψιᾶς του· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυστυχῶς εὔκολον· ναὶ μὲν ἡ Χαρίκλεια δὲν ἀντέτεινεν εἰς τὴν εἰς Παρισίους μετάβασίν της, ἀπέβαλλεν ὅμως πᾶσαν ἀφορμὴν εὐθυμίας· δὲν ἤθελεν οὔτε περίπατον, οὔτε θέατρον, οὔτε χοροὺς, καὶ ἀναγκαζομένη ἐδείκνυε τὸ μαῦρον ἔνδυμά της.

Ὁ γέρων ὅμως θεῖός της ἦτον ἰσχυρογνώμων· ὁλόκληρον ἔτος εἶχε παρέλθει ἀφοῦ μετέβησαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἡ Χαρίκλεια ἔμενε πάντοτε ἀκλόνητος.

— Ἀλλὰ, εἶπε, ῥοφήσας ποτήριον, διὰ τί δὲν ἀποφασίζεις νὰ ἔλθῃς μαζῆ μου εἰς τὸ θέατρον; ἰδοὺ ἔχω εἰσιτήριον· τὸ πένθος σου ἐτελείωσεν, ἔχεις δύο κατακαίνουργα φορέματα . . . ἑτοιμάσου καὶ . . .

Διακόψας δὲ τὸν λόγον του ἐπρόσθεσε·

— Διάβολε! ἐλησμόνησα ὅτι δὲν ἀκούεις· τί θὰ κάμῃς εἰς τὸ θέατρον; πλὴν ἀδιάφορον. Καὶ σὺ δὲν ἀκούεις, καὶ ἐγὼ δὲν προσέχω· τοὺς βλέπομεν μόνον ὅταν χορεύουν.

Ὁ ἀγαθὸς Γιρὼ ὡμίλει πάντοτε μὲ τὴν ἀνεψιάν του λησμονῶν ὅτι οὔτε νὰ τὸν ἀκούσῃ οὔτε νὰ τὸν ἀποκριθῇ ἐδύνατο· ἀλλὰ μήπως καὶ διὰ νευμάτων ἐγίνετο καταληπτότερος;

Ὅτε, ὡς εἴπομεν, ἐτελείωσε τὸ πένθος τῆς Χαρικλείας, ὁ θεῖός της τῇ ἐπρόσφερε δύο ὡραιότατα ἐνδύματα, καὶ τὰ ἐπρόσφερε μὲ ἦθος τόσον εὐγενὲς καὶ ἱκετευτικὸν, ὥστε ἡ νέα τὸν ἐφίλησε διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐκάθησε μελαγχολικὴ ὡς καὶ πρότερον.

— Πλὴν πρέπει καὶ νὰ βάλῃς τὰ ἐνδύματα αὐτὰ, εἶπεν ὁ γέρων· διὰ τοῦτο σὲ τὰ ἔκαμα, εἶναι ὡραῖα...

Καὶ ταῦτα λέγων περιεφέρετο εἰς τὸν θάλαμον ἐπιδεικνύων καὶ σείων τὰ δύο ἐνδύματα.

Ἡ Χαρίκλεια ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ σηκωθῇ, ἔλαβε τὰ δύο ἐνδύματα, ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν εἰς σημεῖον συναινέσεως, καὶ πρῶτον τότε μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός της ἐστάθη ἀντικρὺ καθρέπτου.

Ταῦτα ἰδὼν ὁ ἀγαθὸς Γιρὼ ἐπηδήσεν ὡς παιδίον· εἶδεν ὅτι ἐπὶ τέλους ἐθριάμβευσε, καὶ ὅτι ἡ Χαρίκλεια θὰ ἤρχετο εἰς τὸ θέατρον νὰ ἴδῃ τὸν κόσμον. Τοσοῦτον δὲ ἐχάρη ὥστε ἀδιακόπως ἐφίλει τὴν ἀνεψιάν του, ἔκραξε τὴν τροφόν της, τοὺς ὑπηρέτας καὶ ὅλους τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Ἡ Χαρίκλεια στολισθεῖσα ἐφάνη ὡραιοτάτη.

— Τὸ ὄχημα εἶναι ἕτοιμον, εἶπεν ὁ Γιρὼ, μιμούμενος μὲ τὰς χεῖρας τὸ κίνημα τοῦ ἡνιόχου ὅταν μαστίζῃ τοὺς ἵππους.

Ἡ Χαρίκλεια ἐμειδίασεν, ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὴν μαύρην ἐσθῆτά της, τὴν ἐδίπλωσεν ἐπιμελῶς, τὴν ἐφίλησε, τὴν ἀπέθεσεν εἰς κιβώτιον καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ θείου της.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 289.)

—ooo—

Ἀλλ' ἔμελλε τῆς τόσης τοῦ Βιάρου εὐγλωττίας τὰ παρήγορα κύματα νὰ κατακλύσωσιν ὡς ἄλλος χρυσορρόας Νεῖλος καὶ τὴν Αἴγιναν, καταταχθεῖσαν διοικητικῶς μετὰ τῶν Δυτικῶν Σποράδων, τῶν ὁποίων ἐκεῖνος διωρίσθη πρὸ μικροῦ ἔκτακτος ἐπίτροπος· διότι μόλις καταπλεύσαντες εἰς Περιβόλαν ἐλάβομεν τὴν εἴδησιν ὅτι καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους μετεδόθη δυστυχῶς ἡ πανώλης. Καὶ ὁ μὲν Κυβερνήτης, ἀνάγκην ἔχων νὰ συγκοινωνῇ συνεχῶς μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν τριῶν στόλων, κατέλυσε μακρὰν τῆς μεμολυσμένης πόλεως, ὁ δὲ Γραμματεὺς τῆς ἐπικρα-

Ι. Καποδίστριας.

τείας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν μετέβησαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὁ ἔκτακτος ἐπίτροπος, περιπλέων ἐπὶ τοῦ *Νέλσωνος* ὡς ἄλλος πολιορκητής, «ἐδόξαζε τὸν μεγαλοδύναμον ὅτι ἡ Ὕδρα πλησιάζει εἰς τὸ τέλος τῆς καθάρσεώς της, ὅτι αἱ Πέτσαι εἶναι καλὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν των προχωρημέναι, καὶ ὅτι ἤλπιζεν ἡ μέχρι τῆς σήμερον τετραήμερος ὑγεία τῶν Αἰγινητῶν νὰ προχωρήσῃ καὶ αὐτὴ καλῶς καὶ ἀσυγχύτως, ὥστε, κατὰ τὸ γενικὸν ὑγειονομικὸν σύστημα τῆς πεπολιτευμένης Εὐρώπης, ἐπανακτήσωσι καὶ αὐτοὶ τὴν προτέραν ἐλευθέραν κοινωνίαν μὲ τὸν ἐπίλοιπον κόσμον.» Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὴν παραδεδεγμένην τάξιν, ἔπρεπε νὰ ὑποβάλλωνται τῷ Κυβερνήτῃ τὰ εἰσερχόμενα ἔγγραφα καὶ νὰ ὑπογράφῃ πολλὰ τῶν ἐξερχομένων, οἱ δύο γραμματεῖς οἵτινες καὶ ἀντὶ εἰσηγητῶν ἐχρησίμευον, ὡς προεῤῥέθη, παρηγγέλθησαν νὰ μεταφέρωσι καθ' ἑκάστην ἔφιπποι εἰς τὸ ἀγροκήπιον τὰ ἔγγραφα· καὶ ἵνα μὴ μολυνθῇ ὁ Κυβερνήτης νὰ θέτωσιν ἐπὶ τοῦ χάρτου ἰσομέγεθες φύλλον λευκοσιδήρου, στενὴν καὶ μακρὰν ἔχον σχισμὴν, ὅπως δι' αὐτῆς εἰσχωρῇ ὁ κάλαμος τοῦ ὑπογράφοντος.

Ἀνάγκη ὅμως νὰ σημειώσω ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Αἰγίνῃ, καὶ μάλιστα οἱ ἔχοντες πεῖραν τοῦ νοσήματος, ἐδόξαζον ὅτι δὲν ἦτο πανώλης ἡ ἐπιπολάσασα ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μικρὰ καὶ βραχεῖα ἐπιδημία· διὰ τοῦτο οὔτε τὴν δίαιταν μετεβάλλομεν, οὔτε τὴν πρὸς ἀλλήλους συγκοινωνίαν, συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον οὖσαν τότε, διεκόψαμεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἄκρατον ἡμῶν εὐθυμίαν, βάσιν ἔχουσαν ἐλπίδας ἀπολεσθείσας μετὰ ταῦτα, ἐμετριάσαμεν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Κυβερνήτης εἶχε τὴν αὐτὴν γνώμην· διότι ὅτε μεταβὰς τὸ πρῶτον εἰς Περιβόλαν δὲν ἐκάθησα κατὰ τὸ σύνηθες παρὰ τὴν μικρὰν τράπεζαν ἀντικρὺ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐστάθην ὄρθιος καὶ μακρὰν, ἐκεῖνος μ' ἐβίασε νὰ πράξω ὡς καὶ πάντοτε· καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἠθέλησα νὰ θέσω τὸν λευκοσίδηρον ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἁρπάσας τὰ ἔγγραφα ἀπὸ τῶν χειρῶν μου ἤρχισε νὰ ὑπογράφῃ μειδιῶν. Ἐνῷ ὅμως ὑπέγραφεν ἰδοὺ ὁ Νικολέτος ἀναγγέλλει ἐρχομένους ξένους ἀξιωματικοὺς, καὶ εὐθὺς ἀνεγερθεὶς μὲ προσέταξε νὰ παραλάβω τὰ ἔγγραφα καὶ ν' ἀποχωρήσω εἰς γωνίαν μακρὰν τῆς τραπέζης. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τότε τὸν Κυβερνήτην, διότι, ὡς εἴδομεν, μόλις ἦλθε καὶ εὗρε κατακριτὰς, διϊσχυρίζοντο ὅτι ὅπως ἀναβάλῃ τὴν συγκάλεσιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐπενόησε τὴν πανώλην. Γελοία κατηγορία, ἀποδεικνύουσα καὶ αὕτη τὰ μωρὰ καὶ φαῦλα τῆς φαντασίας ἀναπλάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγει ἡ ἄκριτος καὶ ἐμπαθὴς ἀντιπολίτευσις.

Κατὰ τὰς συνεχεῖς εἰς Περιβόλαν ἐκδρομάς μου ἀναγκασθεὶς ἐνίοτε νὰ μείνω πλέον ἢ ἄλλοτε μόνος μετὰ τοῦ Κυβερνήτου, πολλὰ πολλάκις ἀληθῶς σοφὰ ἤκουσα ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἐγχειρίσας μοι ἰδιωτικὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, ἀνάγνωθι, εἶπε, μεγαλοφώνως. Καὶ ἀναγνοὺς εἶδον ὅτι ὁ ἐπιστέλλων, ὅστις ὑπεγράφετο Ἀριστείδης Μωραϊτίνης, εἰδοποιεῖ ὅτι μετ' ὀλίγον ἐσκόπει ν' ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀγκῶνος κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Κυβερνήτου καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Αἴγιναν.

— Ἠξεύρεις, μὲ ἠρώτησεν ὁ Κυβερνήτης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐνῷ ἐδίπλου φάκελλον, διὰ τί σ'ἔδωκα ν' ἀναγνώσῃς τοῦτο τὸ γράμμα; Διότι ὁ γράφων ἂν καὶ νέος, εἶναι πολλὰ πεπαιδευμένος καὶ πρὸ πάντων χρηστοηθέστατος. Ἀπαγγέλλων δὲ βραδύτερον καὶ ἐντονώτερον τὴν τελευταίαν ταύτην λέξιν, ἀνύψωσε τὴν κεφαλὴν καὶ προσήλωσεν ἀτενῶς ἐπ' ἐμοῦ τοὺς ἀείποτε διαυγεῖς αὐτοῦ ὀφθαλμούς. — Ναί, ἐπανέλαβε μετὰ βραχεῖαν σιωπὴν, χρηστοηθέστατος· καὶ διὰ τοῦτο τὸν *παρεκάλεσα* ὅταν ἐπέρασα ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Σὺ τί νομίζεις καλήτερα; γράμματα χωρὶς χρηστὰ ἤθη ἢ χρηστὰ ἤθη χωρὶς γράμματα;

Καὶ ἐπειδὴ νεύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, διότι μοὶ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀντικρύσω τὸ φλογερὸν τοῦ λαλοῦντος βλέμμα, ἐσιώπων, αὐτὸς ἀναλαβὼν τὸν λόγον προσέθετο·

— Δὲν ἀποκρίνεσαι; Διέστρεψε λοιπὸν καὶ σὲ, τόσον νέον ἀκόμη, ἡ ἑλληνικὴ οἴησις; Πολλοὶ Ἕλληνες λογιώτατοι τοὺς ὁποίους ἐγνώρισα εἰς τὴν Βιένναν καὶ ἀλλοῦ, ἐνόμιζαν ὅτι εἶναι σοφώτατοι, διότι ἔμαθαν μόνον ὀλίγα γράμματα. Ἐὰν, ὡς καυχᾶσθε, εἶσθε ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονῆτε ὅτι σοφίαν ἐκεῖνοι οὔτε ἐνόμιζαν οὔτε ὠνόμαζαν μόνην τὴν ἄσκησιν τοῦ νοὸς, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς τὴν καλλιέργειαν. Ὁ γνωρίζων μόνον γράμματα μὴ ἔχων δὲ καὶ ψυχῆς ἀγωγὴν, εἶναι χειρότερος καὶ τοῦ χειροτέρου κακούργου, διότι ἔμαθε νὰ κακουργῇ ἐπιτηδειότερον παντὸς ἄλλου. Γνωρίζεις τὸν Σ . . . ;

— Μάλιστα, ἐξοχώτατε.

— Αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς πλέον προκομμένους σας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον κακοήθεις· ὅταν ἦτον εἰς Π . . . ἔκλεπτεν· ἀφίνω τὰς ἄλλας του παρεκτροπάς.

Ἀνέπτυξε δὲ μετὰ τοσαύτης εὐγλωττίας, εἰ καὶ δὲν ὡμίλει εὐχερῶς τὴν ἑλληνικὴν, τὸ θέμα τοῦτο, καὶ τοσαῦτα περὶ ἀγωγῆς ἀνέφερε παραγγέλματα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Πυθαγόρου καὶ ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων, ὥστε καταστείλας καὶ τὴν πνοήν μου ἐκρεμάσθην ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἐτελείωσε, μήπως, μὲ ἠρώτησε γελῶν, ἐξέλαβες καὶ ἐμὲ, διότι ἀνέφερα τόσους Ἕλληνας, λογιώτατον; Τὸ κακὸν τὸ ἐδικόν σας εἶναι ὅτι μόλις μάθετε μερικοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς, ἔστω καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ μόλις ἰδῆτε μερικὰ τῆς Εὐρώπης βουνὰ, καὶ χειροτονεῖτε ὑμᾶς αὐτοὺς διορθωτὰς τῆς κοινωνίας καὶ νομοθέτας τῆς πολιτείας· πλὴν ἄλλο γραμματικὴ, ἄλλο κοινωνία καὶ ἄλλο πολιτεία· τόσον ἀέρα πέρνει ὁ νοῦς σας, ὥστε δὲν κατορθώνετε νὰ ἐννοήσετε τί χάσμα εἶναι μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῶν δύο ἄλλων. Οἱ παλαιοὶ σοφισταὶ ἤξευραν περισσότερα γράμματα ἀπὸ σᾶς, καὶ ὅμως αὐτοὶ ἔχασαν τὰς Ἀθήνας.

Ἐμοῦ δὲ ἐκορυφοῦτο ὁ θαυμασμὸς οὐ μόνον διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν πειθὼ μεθ' ὧν ἡρμήνευε τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ὁ Κυβερνήτης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἀνακάλυψίν μου ὅτι ἦσαν τοσοῦτον οἰκεῖοι πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι, ἐνῷ ἠγνόει τὴν γλῶσσαν εἰς ἣν ἔγραψαν.

— Ἐν τοσούτῳ δὲν ἀπεκρίθης, προσέθετο μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας, εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἐὰν προτιμᾷς γράμματα χωρὶς χρηστὰ ἤθη ἢ χρηστὰ ἤθη χωρὶς γράμματα;

— Καὶ ἂν ἦτον δυνατὸν, ἐτόλμησα ν' ἀποκριθῶ, νὰ προτιμῶ τὸ πρῶτον, ὅσα ἤκουσα ἀπὸ τὸ στόμα σας ἦσαν ἀρκετὰ ἰσχυρὰ διὰ νὰ μὲ βιάσουν ν' ἀγαπήσω τὸ δεύτερον.

Ἐκεῖνος δὲ μειδιάσας εἶπε·

— Πιθανὸν νὰ νομίζῃς καὶ σὺ ὁμοῦ μὲ τοὺς κατηγόρους μου ὅτι εἶμαι φωτοσβέστης· τί ἤθελαν; νὰ κάμω εὐθὺς ἀκαδημίαν ὡς τοῦ Γκιλφόρ; ἀλλὰ διὰ νὰ φθάσῃ τις εἰς τὴν ἀκαδημίαν πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ ἀλληλοδιδακτικόν. Ἰδοὺ, ἐπροσκάλεσα εἰς τὸν Πόρον τὸν Κλεόβουλον, καὶ ἔστειλα τὸν **Dutrône** νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ σχολεῖα καὶ νὰ μὲ δώσῃ γνώμην πῶς νὰ τὰ βελτιώσω καὶ νὰ τ' αὐξήσω. Πόσος καιρὸς εἶναι ἀφοῦ ἦλθα; μόλις τρεῖς μῆνες.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ Κλεοβούλου, καθῆκον νομίζω νὰ παρενείρω ὀλίγα περὶ αὐτοῦ· ἃς εἴμεθα πρὸς τὴν μνήμην κἂν τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος εὐγνώμονες.

Ὁ Γεώργιος Κλεόβουλος, ὁ πρῶτος εἰσαγαγὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον, ἐγεννήθη ἐν Φιλιππουπόλει τῆς Θρᾴκης ἐκ γονέων πτωχῶν, καὶ υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιδιακόνου τοῦ ἀρχιερέως ἐστάλη εἰς Πάτμον εἶτα δὲ εἰς Κυδωνίας ἵνα σπουδάσῃ. Ἐκεῖθεν δὲ μεταβὰς εἰς Βιέννην ἐδίδαξε μὲν ἐπὶ τρία ἔτη τοὺς παῖδας τῶν ὁμογενῶν, ἐδιδάσκετο δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Καθιδρυθείσης τότε νέας σχολῆς εἰς Μηλίας τοῦ Πηλείου ὄρους, ὁ Κλεόβουλος ἐστάλη ὑπὸ τῶν ἐφόρων εἰς Βαυαρίαν ὅπως συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα καταβὰς διδάξῃ ἐνταῦθα. Καὶ τῷ ὄντι κατέβη τὸ 1814 ἔτος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὑπέβλεπε δεινῶς τὰ κατὰ τὸ Πήλιον, καὶ ἐζήτει ἀφορμὴν νὰ κακοποιήσῃ αὐτὸ, ἀνεβλήθη ἡ διδασκαλία. Ὅθεν ὁ Κλεόβουλος μετέβη εἰς Φιλιππούπολιν καὶ ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν εἰς Βιέννην καὶ Ἑλβετίαν ἐπεσκέφθη τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα, καὶ συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ μεταφέρῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν μέθοδον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους, καὶ συντάξας ἁδροτάτῃ δαπάνῃ τοῦ φιλογενεστάτου Νικολάου Ῥοσσέτου τοὺς γνωστοὺς πίνακας, ἦλθεν εἰς Ἰάσιον ὅπου συνέστησε σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικόν. Ἐνταῦθα ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἡ

μέθοδος αὕτη, καὶ μαθηταὶ περὶ τοὺς ἑκατὸν ἱερωμένοι τε καὶ λαϊκοὶ γυμνασθέντες ἐν Ἰασίῳ διεσκορπίσθησαν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ συνέστησαν σχολεῖα. Ἐπελθούσης δὲ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔτους ὁ Κλεόβουλος μεταβὰς εἰς Ὀδησσὸν, μετερρύθμισε μὲν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὸ ἐκεῖ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ἐδίδαξε δὲ εἰς τὸ ἀνώτερον ἐκπαιδευτήριον ἐπιστήμας μέχρι τοῦ 1824 ἔτους. Τὸ δὲ 1825 κατέβη εἰς τὴν παλαίουσαν Ἑλλάδα, ἐπεσκέφθη μετὰ τοῦ τότε ἐφόρου τῆς παιδείας διάφορα σχολεῖα, καὶ ἀποκατασταθεὶς εἰς Σύραν ἐδίδασκεν.

Ὅτε δὲ ὁ Κυβερνήτης ἀποσπάσας, ὡς προεῖπον, τοὺς *ψυχοϋιοὺς* ἀπὸ τῶν στρατοπέδων συνήγαγεν εἰς Πόρον, προσεκάλεσε τὸν Κλεόβουλον καὶ ἀνέθετο τοὺς ὀρφανοὺς καὶ ἀνεστίους ἐκείνους εἰς τὴν φροντίδα αὐτοῦ· ἀλλ' ἀσθενήσας δυστυχῶς ἐπανῆλθεν εἰς Σύραν ὅπου καὶ ἀπέθανε. Κατέλιπε δὲ ἐν χειρογράφῳ ἑρμηνείαν τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς, ἱερὰν κατήχησιν διὰ τοὺς παῖδας, γεωγραφίαν, ἀριθμητικὴν, ἄλγεβραν καὶ γεωμετρίαν.

Τοιοῦτος ἐν συντόμῳ ὁ Κλεόβουλος· ἀξιάγαστος δὲ πρὸ πάντων ὑπῆρξε κατ' ἐμὲ ὁ ἀνὴρ οὐχὶ τοσοῦτον διὰ τὴν παιδείαν, ὅσον διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀληθῆ φιλοπατρίαν· διότι πεποίθησιν ἔχων ὅτι ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλέγομεν, τὸ πρῶτον καὶ τὸ μόνον ὄργανον τῆς διαπλάσεως τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν, ὅτι καλῶς μὲν γινομένη μεγαλύνει, κακῶς δὲ διαφθείρει τὰ ἔθνη, δὲν ἐπεζήτει καί τοι ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐκπαιδευθεὶς βαθμοὺς καὶ μισθοὺς ἀνωτάτου καθηγητοῦ, δὲν ἀπέβαλλεν ὡς ἀναξίαν ἑαυτοῦ τὴν παιδαγωγίαν ὅπως οἱ καθ' ἡμᾶς τετυφωμένοι, οἵτινες πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον μόνον ἀποβλέποντες καὶ τὰ Γυμνάσια αὐτὰ καταφρονοῦσιν, ἀλλὰ μετ' ἀπαραδειγματίστου ταπεινοφροσύνης καὶ καρτερίας ἐδίδασκε καὶ ἐχειραγώγει καὶ περιεποιεῖτο καὶ αὐτὰ τὰ νήπια. Ποσάκις εἶδον αὐτὸν εἰς Πόρον μόνον ὁδηγοῦντα ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν παῖδας, καὶ διδάσκοντα ἀλλὰ καὶ ψυχαγωγοῦντα καὶ τέρποντα ἔτι καὶ καθ' ὁδὸν αὐτοὺς, δι' ἀφελοῦς ἑρμηνείας φυσικῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων!

— Διδάσκαλε, εἶπε ποτέ τις αὐτῷ, ὁδηγεῖς τὰς ἐλπίδας τῆς πατρίδος.

— Προσπαθῶ τοὐλάχιστον, ἀπεκρίθη, νὰ γίνωσιν ἐλπίδες καὶ ὄχι ἀπελπισίαι· διότι οἱ νέοι καλῶς μὲν παιδαγωγούμενοι σώζουσι, κακῶς δὲ, εἰς βάραθρον κρημνίζουσι τὴν πατρίδα. « Ἀρχὰ πολιτείας νέων τροφά. »

Τὸν δὲ **Dutrône**, Γάλλον τὸ γένος καὶ νομομαθῆ, εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Κυβερνήτης· ἦτο δὲ νέος, ζωηρὸς καὶ φιλέλλην. Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυβερνήτου διαμένων παρ' αὐτῷ ἐπιδιώρθου τὰ γαλλικὰ ἔγγραφα, διότι εἶχε μὲν τὸ ὕφος γλαφυρὸν, κατὰ τοὺς γραμματικοὺς ὅμως κανόνας δὲν ἦτο πάντη ἄμεμπτος ὁ Κυβερνήτης. Μετὰ ταῦτα δὲ ἀπεστάλη εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τὸ Κράτος Σχολείων· ἀλλὰ συμπεσούσης τῆς πανώλους, ἥτις καὶ εἰς Πελοπόννησον εἶχε μεταδοθῆ, ἠναγκάσθη νὰ ἐπισκεφθῇ μόνον νήσους τινὰς, ἤτοι τὴν Αἴγιναν, Ὕδραν, Σπέτσας, Κίμωλον, Μῆλον, Νάξον, Πόρον, Θήραν, Σκόπελον, Σέριφον, Σίφνον, Σίκυνον, Σκίαθον, Σκύρον, Κύθνον καὶ Κέαν. Ἐπανελθὼν δὲ ὑπέβαλεν ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν ὡς περίεργον διὰ τὰς ἐν αὐτῇ εἰδήσεις, εἰ καὶ πολλαχοῦ δύσληπτον διὰ τὴν κακὴν μετάφρασιν, παραθέτομεν ἐνταῦθα.

«Κατὰ τὴν ἀήν τοῦ παρελθόντος Μαΐου αἱ νῆσοι αὗται εἶχον 92 σχολεῖα φοιτώμενα συνάμα ἀπὸ 2, 333 μαθητὰς ἡλικιωμένους ἀπὸ 5 ἕως 30 χρόνων. Ἐκ δὲ τῶν σχολείων τούτων 23 ἠκολούθουν τὴν Λαγκαστρικὴν μέθοδον καὶ παρεῖχον 969 μαθητάς.

»Ἐκ τῶν 92 σχολείων, 13 μόνον εἶχον τὴν ἀρχὴν των ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας, 57 εἶχον συστηθῇ ἀφ' ὅτου διεκηρύχθη ἡ ἀνεξαρτησία [Μαρτίου 1821] μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου [12 Ἰανουαρίου 1828], καὶ τὰ λοιπὰ 22 ἐσυστήθησαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς ἀήν Μαΐου.

»Τὰ 13 σχολεῖα τῆς πρώτης περιόδου ἠκολούθουν ὅλα τὴν παλαιὰν μέθοδον, καὶ ἐφοιτῶντο συνάμα ἀπὸ 296 μαθητάς. Ἐκ δὲ τῶν 57 σχολείων τῆς δευτέρας, 43 ἠκολούθουν ὡσαύτως τὴν παλαιὰν μέθοδον, τὰ δὲ λοιπὰ 14 ἠκολούθουν τὴν νέαν κατὰ τὸ θέσπισμα τῆς ἐν Ἄστρει Ἐθνικῆς Συνελεύσεως· καὶ ἐκεῖνα μὲν ἐφοιτῶντο ἀπὸ 829 μαθητὰς, ταῦτα δὲ ἀπὸ 557, ἐξ ὧν ἐγίνετο τὸ ὅλον 1,386 διὰ τὰ σχολεῖα τῆς δευτέρας περιόδου. Εἰς δὲ τὴν τρίτην ἀπηριθμοῦντο 9 καταστήματα ἀλληλοδιδακτικὰ, τὰ δὲ λοιπὰ 13 ἠκολούθουν τὴν παλαιὰν μέθοδον· καὶ ταῦτα μὲν ἐφοιτῶντο ἀπὸ 239 μαθητὰς, ἐκεῖνα δὲ ἀπὸ 412 ἐξ ὧν ἐγίνετο τὸ ὅλον 651 διὰ τὰ σχολεῖα τῆς περιόδου ταύτης.

»Παρατηρητέον δὲ ὅτι οὔτε κατὰ τὴν μίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἄλλην τῶν δύο τελευταίων περιόδων τὰ νέα σχολεῖα ἔγειναν διὰ τῆς ζημίας τῶν προϋπαρχόντων, τὰ ὁποῖα ἐξ ἐναντίας ἔλαβον ἀμιλλώμενα ἐπαισθητὴν αὔξησιν.

»Καὶ ὄντως τὰ ἐκ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας προερχόμενα σχολεῖα, ὅταν ἐξήφθη ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐφοιτῶντο εἰμὴ ἀπὸ 251 παῖδας, ἀριθμὸν αὐξηθέντα ἀπὸ 25 ἐπὶ τῆς δευτέρας περιόδου, καὶ ἐπὶ τῆς τρίτης ἀπὸ 20, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἔφηβοι.

»Τὰ 57 σχολεῖα πάλιν τὰ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως λαβόντα ἀρχὴν δὲν εἶχον ἀκόμη εἰμὴ 1, 124 μαθητὰς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης περιόδου, καὶ κατὰ τὴν διάρκειάν της εἶχον προστεθῆ εἰς αὐτοὺς ἕτεροι 262, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο ἀκόμη πολλοὶ ἔφηβοι.

»Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐὰν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν δύο πρώτων περιόδων ἐπολλαπλασιάσθησαν τοιουτοτρόπως οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς τρίτης, τοῦτο δὲν εἶχεν ἐμποδίσει, ὥστε τὰ κατὰ τοὺς τρεῖς καὶ ἥμισυν μῆνας αὐτῆς συστηθέντα σχολεῖα ν' ἀποκτήσουν, μετὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον ἐκεῖνο διάστημα, 654 μαθητάς, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἡλικίας 20 ἕως 30 χρόνων.

»Ἡ Τουρκικὴ λοιπὸν περίοδος παρεῖχε 254 μαθητάς, ἡ τῆς ἐπαναστάσεως 1,149 καὶ ἡ τελευταία 933.

»Τὰ καθολικώτερον καὶ μᾶλλον διδασκόμενα μαθήματα ἦσαν τὸ Ἀναγινώσκειν, τὸ Γράφειν, ἡ Νεοελληνικὴ γλῶσσα, ἡ παλαιὰ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ Ἱστορία, ἡ Ἀριθμητικὴ καὶ ἡ Γεωγραφία.

»Εἰς πολλὰ σχολεῖα ἐδιδάσκετο ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ Γεωμετρία, καὶ εἰς τὰ πλειότερα, ἡ Θεολογία, ἡ Μεταφυσικὴ ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Χημία. Ἀλλὰ τὰ μαθήματα ταῦτα ἦσαν τόσον ἐπιπόλαια, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τόσον ὀλίγον συνηρμοσμένα μὲ τὰς ὑπαρχούσας γνώσεις, ὥστε μ' ὅλην τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν πολλῶν ἐπιστημῶν τὰς ὁποίας ἐφήπτοντο, δὲν θέλω λαλήσει τι πλέον περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα.

»Ἐπειδὴ ἡ Ἀνάγνωσις, ἡ Γραφὴ, καὶ ἡ Νεοελληνικὴ γλῶσσα δὲν ἐδιδάσκοντο εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μιᾶς τῶν τριῶν περιόδων μὲ τρόπον μᾶλλον ἀξιοσημείωτον ἢ εἰς τὰ τῶν ἄλλων, δὲν θέλω ὁμιλήσει οὔτε περὶ αὐτῶν εἰς τὸν ὁποῖον κάμνω παραλληλισμὸν τῆς εἰς ἑκάστην τῶν περιόδων τούτων ἰδίας διδασκαλίας. Ἡ Ἀριθμητικὴ μόνον, ἡ Γεωγραφία, ἡ Παλαιὰ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ ἡ Ἱστορία, ἡ Γαλλικὴ, ἡ Ἰταλικὴ καὶ ἡ Ἀγγλικὴ φαίνονται εἰς αὐτά.

»Ἡ πρώτη, περίοδος, ὡς εἴδομεν, ἄφινε 13 σχολεῖα. Ἡ ἀριθμητικὴ ἐδιδάσκετο εἰς 5, ἡ Γεωγραφία εἰς 2, ἡ Παλαιὰ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ Ἱστορία εἰς 4, ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ εἰς ἕν.

»Ἡ δευτέρα περίοδος παρεῖχε 57 σχολεῖα. Ἡ Ἀριθμητικὴ ἐδιδάσκετο εἰς 40, ἡ Γεωγραφία εἰς 20, ἡ Παλαιὰ Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ Ἱστορία εἰς 37, ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ εἰς 7.

»Ἡ τρίτη εἶχεν 22 σχολεῖα. Ἡ Ἀριθμητικὴ ἐδιδάσκετο εἰς ὅλα, ἡ Γεωγραφία εἰς 15, ἡ Παλαιὰ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Ἱστορία εἰς 17, ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ εἰς 4, ἡ Ἀγγλικὴ εἰς δύο.

»Ὁ λόγος εἶναι ἐνταῦθα μόνον περὶ τῶν σχολείων τῶν ὑπαρχόντων εἰς τὰς νήσους, ὅταν ἔγεινεν εἰς αὐτὰς ἡ ἐπίσκεψις, καὶ οὐδαμῶς περὶ τῶν προϋπαρχόντων ἢ τῶν μετέπειτα συστηθέντων, ὁποιασδήποτε περιόδου καὶ ἂν ἦσαν.

»Ἀλλ' ὅμως εἶναι δύο, τὰ ὁποῖα δὲν θέλω παρασιωπήσει, ἂν καὶ διὰ ὀλίγον ὑπάρξαντα ἔπαυσαν πρὸ πολλοῦ.

»Ταῦτα δὲ τὰ σχολεῖα ἦσαν ἓν μὲν τῆς Ἀλληλοδιδακτικῆς Μεθόδου, ἕτερον δὲ τῆς Ναυτικῆς.

»Ἐὰν στηριχθῇ τις δουλικῶς εἰς τοὺς χρόνους, θέλει κατατάξει αὐτὰ εἰς Τουρκικὴν περίοδον, διότι συνεστήθησαν δέκα ὀκτὼ σχεδὸν μῆνας πρὸ τῆς διακηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας.

»Ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ γνωρίζωμεν μᾶλλον διὰ αὐτὰ χάριτας εἰς τὴν ἐπανάστασιν; Καὶ τῳόντι, ὅταν ἡ Ἑλλὰς συνεσχετίσθη οὕτως μὲ τὴν ἐκπεπολιτευμένην Εὐρώπην, δανεισθεῖσα παρ' αὐτῆς τὰ δύο ταῦτα καταστήματα, ἡ ἐπανάστασις εἶχε γένη ἠθικῶς. Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον τὴν ὡδήγει ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου, τὴν προητοίμαζεν ἔκτοτε. Μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν δύο τούτων σχολείων ἦτο πρᾶξις ἐκ τῶν μάλιστα ἐπαναστατικῶν. Τὸ νὰ καταφέρῃ τις τόσον φοβερὰν πληγὴν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἀμαθίας, ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ νὰ διακηρύξῃ ῥητῶς ὅτι προητοιμάζετο νὰ συντρίψῃ τὸν πολιτικὸν ζυγόν της, τοῦ ὁποίου ὅλη ἡ δύναμις προήρχετο ἀπὸ τὸν πρῶτον.

»Τὰ δύο λοιπὸν ταῦτα σχολεῖα ἀνήκουν προφανῶς εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

»Τὰ ὑπομνήματα τὰ ὁποῖα ἀνέγνωμεν, ἀποκαλύπτουν σειρὰν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα παραβληθέντα δίδουν πολλὰ ἀξιοσημειώτους παρατηρήσεις.

»Οὕτως λόγου χάριν, ἐάν τις θεωρήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν σχολείων καὶ τῶν μαθητῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς ἑκάστην τῶν τριῶν περιόδων, βλέπει·

»Ὅτι ἡ Τουρκικὴ δυναστεία ἐπικρατήσασα 367 ἔτη δὲν ἀφίνει, κατὰ τὸν μέσον ὅρον, εἰς τὰς προειρημένας νήσους οὔτε ἓν σχολεῖον τῆς παλαιᾶς μεθόδου ἀνὰ ἑκάστην αὐτῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁμοῦ λαμβανομένας 17 ἀφίνει μ' ὅλα ταῦτα ἓν μὲ τὸ ἀνάλογον 20 μαθητῶν ἀνηλίκων ἀνὰ ἑκάστην τριακονταετηρίδα τῆς διαμονῆς της.

»Καὶ ἰδοὺ ὅτι μετὰ τὴν παρέλευσιν τῶν 367 γραμματοφθόρων τούτων χρόνων, ἡ περίοδος τῶν ἑπτὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐτῶν διανυσθέντων ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς ἀθλιότητος καὶ ἀναρχίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοὺς τῆς γεννωμένης ἐλευθερίας, δίδει, κατὰ μέσον ὅρον, 3 νέα σχολεῖα εἰς ἑκάστην τῶν νήσων τούτων, καὶ εἰς τὰς 17 ὁμοῦ 2 σχολεῖα καὶ 37 τοὐλάχιστον μαθητὰς ἀνὰ ἑκάστην τριμηνίαν τῆς διαρκείας της.

»Καὶ ἰδοὺ πάλιν ὅτι, χωρὶς ἀκόμη ὁ Κυβερνήτης νὰ λάβῃ καιρὸν νὰ θεραπεύσῃ κἀμμίαν πληγὴν, οὔτε νὰ ἐλαττώσῃ ἐπαισθητῶς τὴν ἀθλιότητα, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ὁποίας ἐμπνέει εἰς τὸν λαὸν ἐμπιστοσύνης, οἱ τρεῖς καὶ ἥμισυς πρῶτοι μῆνες τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς του δίδουν εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς νήσους ἀριθμὸν σχολείων ἀνώτερον πλέον ἢ κατὰ τὸ τέταρτον τοῦ ἰδίου αὐτῶν, καὶ τὸ ἀνάλογον 2 σχολείων καὶ 89 μαθητῶν, τῶν πλειοτέρων ἐφήβων, ὄχι πλέον, καθὼς εἰς τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον, ἀνὰ ἑκάστην τριμηνίαν, ἀλλὰ ἀνὰ ἑκάστην δεκάδα τῆς διαρκείας του.

»Ἡ σύγκρισις τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο ἐφ' ἑκάστης τῶν τριῶν περιόδων, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐκπληκτική.

»Διότι ἡ Ἀριθμητικὴ δὲν ἐδιδάσκετο εἰμὴ εἰς τὰ [2][3 τῶν ἐκ τῆς Τουρκικῆς δυναστείας καταγομένων σχολείων· ἐδιδάσκετο δὲ ἤδη εἰς πλέον ἢ τὰ [3][4 τῶν τῆς ἐπαναστάσεως σχολείων· καὶ ὅλα τὰ τῆς τρίτης περιόδου εἶχον τὸ πολύτιμον τοῦτο μάθημα.

»Ἡ παλαιὰ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ Ἱστορία ἐδιδάσκοντο μόνον εἰς τὸ [1]]3 τῶν σχολείων τῶν ἐκ τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς ὄντων, εὐθὺς δὲ εἰσήχθησαν εἰς τὰ [2][3 τῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὰ [3][4 τῶν τῆς τρίτης περιόδου.

»Ἡ Γεωγραφία δὲν ἐδιδάσκετο εἰμὴ εἰς τὸ [1][6 τῶν τῆς πρώτης περιόδου σχολείων· εἰς πλέον ἢ τὸ [1][3 τῶν τῆς δευτέρας, καὶ εἰς τὰ [2][3 τῶν τῆς τρίτης.

»Ἡ Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ γλῶσσα ἐσπουδάζοντο μόνον εἰς τὸ [1][12 τῶν σχολείων τῶν ἐκ τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς· εἰς τὸ [1][8 τῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς τὸ [1][5 τῶν τῆς τελευταίας περιόδου, τῶν ὁποίων τὸ [1][11 εἶχεν ἐπιπλέον καὶ τὴν μάθησιν τῆς Ἀγγλικῆς.

»Ἐὰν ἐξετάσῃ τις ποίαν ἡλικίαν εἶχον οἱ μαθηταὶ ἑκάστης τῶν τριῶν περιόδων, θέλει ἴδει ὅτι ἡ πρώτη παρεῖχε μόνον παῖδας ἀπὸ 5 ἕως 15 ἐτῶν ἡλικίας, ἐὰν ἐξαιρεθῶσιν οἱ τῆς Ναυτιλίας μαθηταί. Ἀλλ' οἱ εἰς αὐτὸ φοιτῶντες ἄνδρες εἶχον ἀπὸ πρότερον ἀφοσιωθῆ εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν. Δὲν ἦσαν πλέον δοῦλοι τοῦ Σουλτάνου. Ἦσαν ἤδη τὸ ναυτικὸν τοῦ ἔθνους, ὅτε διὰ νὰ ὑπηρετήσωσι κάλλιον, ἐνίσχυον τοιουτοτρόπως, διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀρχῶν, τὰς πρακτικὰς γνώσεις εἰς τὰς ὁποίας ἠρκοῦντο, δουλεύοντες εἰς δεσπότην.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

—ooo—

Ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1855 ἔτους οἱ ἀναγνῶσται τῆς *Πανδώρας* ἐγνώρισαν τὸν ἐξ Ἀμερικῆς καθηγητὴν Φέλτωνα. Κατὰ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην ἐποχὴν ὅτε ξενικὸς μὲν ποῦς ἐμάραινε τὴν χλόην τῆς ἐλευθερίας ἀναβλαστάνουσαν ἀκατάσχετον εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ἡμετέρας πατρίδος, χείλη δὲ ἰοβόλα ἠγωνίζοντο ν' ἀμαυρώσωσι τοὺς σκοποὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ Κ. Φέλτων παρεμύθει τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν γράφων καὶ ἀγορεύων ὑπὲρ αὐτῆς. Ἔγραφε δὲ καὶ ἠγόρευεν οὐχὶ ἀβασανίστως καὶ ἀκρίτως ὡς οἱ κατήγοροι ἡμῶν, ἀλλὰ μετὰ σύντονον καὶ ἐπιμελῆ μελέτην τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν.

« Ἐλεύθερος, ἐλέγομεν τὸ 1855 ἔτος (*), τῶν προλήψεων καὶ τῆς ἐνθεομανίας αἵτινες τυφλοῦσι τοὺς πολλοὺς ὁσάκις θέλουσι νὰ ἐπαινέσωσιν ἢ νὰ ψέξωσι, διέτριψε μῆνας ὁλοκλήρους μεταξὺ ἡμῶν μελετῶν ἀπροσωποληπτως καὶ εὐσυνειδήτως τὸν τόπον. Ἐγκρατέστατος δὲ ὢν καὶ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας καὶ γλώσσης, συνδιελέγετο εὐχερῶς μετὰ πολλῶν καὶ μόνος ἠρεύνα πάντα, ὥστε τὰς πληροφορίας αὐτοῦ οὔτε ἐξ ἐγγράφων δυσμενοῦς διπλωμάτου, οὔτε ἐξ ὑπομνημάτων περιηγητοῦ λεληθότως καὶ ὁλισθηρῶς πατήσαντος τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἐπορίσθη, ἀλλ' ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. »

Δὶς ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα εἰς καιροὺς διεστῶτας ἀπ' ἀλλήλων οὐ μόνον χρονολογικῶς ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς, ἐπανῆλθε πάντοτε εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀκλόνητον ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι « ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς Ἀνατολῆς ἐξήρτηται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, » καὶ ὅτι « ἐάν ποτε αἱ χῶραι τῆς Ἀνατολῆς αἱ τοσούτῳ μὲν πλουσίως προικισθεῖσαι ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τοσούτους αἰῶνας διαφθειρόμεναι ὑπὸ τῶν ἐλαττωμάτων τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ τῶν ὀλεθρίων θεσμῶν κοινωνίας θεμελιουμένης ἐπὶ ψευδοῦς θρησκείας, ἐάν ποτε, λέγομεν, ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἀνάγκη νὰ γείνῃ τοῦτο διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς ἑλληνίδος φυλῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. »

Ἰδοὺ ὁποῖον φίλον ἀπώλεσεν ἡ Ἑλλὰς τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον.

Ὁ Κορνήλιος Κόνουαν Φέλτων, πρύτανις τοῦ ἐν Ἄρβαρδ τῆς Ἀμερικῆς πανεπιστημίου, ἐγεννήθη ἐν **West Newbury** τῆς Μασσασσουσέτης τὴν 6 Νοεμβ. τοῦ 1807 ἔτους· ἦτο ἄρα πεντήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ὅτε ἀπέθανε. Καὶ σπουδαστὴς μὲν διεκρίνετο ἐπὶ φιλομαθείᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ, ἀναγορευθεὶς δὲ διδάκτωρ τὸ 1827 συνειργάσθη μετ' ἄλλων εἰς σπουδαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα· ἐδίδαξε δὲ καὶ εἰς Γυμνάσια, καὶ καθηγητὴς διωρίσθη τὸ 1832, τῆς τε λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς μετ' ὀλίγον δὲ καὶ πρύτανις εἰς τὸ ἐν Ἄρβαρδ πανεπιστήμιον. Τὸ 1833 ἐξέδοτο τὸν Ὅμηρον μετὰ σχολίων καὶ εἰκόνων, καὶ τὸ 1840 συλλογὴν διαφόρων τεμαχίων Ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ σχολίων ἐπίσης καὶ λεξικοῦ· ἀμφότερα τὰ

(*) Ὅρα Πανδ. φυλλάδ. 123 τῆς 1 Μαΐου σελ. 67-69. Ἐν αὐτῷ κατεχωρίσθη ἐν συνόψει καὶ ἡ περὶ τῶν προόδων καὶ τῆς μελλούσης τύχης τῆς Ἑλλάδος γνώμη τοῦ ἀοιδίμου Φέλτωνος.

συγγράμματα ταῦτα ἐξεδόθησαν πολλάκις μετὰ ἐπιδιορθώσεων. Τὸ 1841 ἐδημοσίευσε τὰς Νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους μετὰ εἰσαγωγῆς καὶ σημειώσεων (τὸ πόνημα τοῦτο ἀνετυπώθη ἐν Ἀγγλίᾳ), τὸ 1847 τὸν Πανηγυρικὸν τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα τοῦ Αἰσχύλου, καὶ τὸ 1859 τοὺς Ὄρνεις τοῦ Ἀριστοφάνους. Τὸ 1853 καὶ 1854 ἐπεσκέφθη τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα διατρίψας πέντε μῆνας ἐνταῦθα. Τὸ 1855 ἐξέδοτο τὴν ὑπὸ Σμὶθ ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἰς Τουρκίαν καὶ Ἑλλάδα περιήγησιν τοῦ Λόρδου Καρλάϊλ μετὰ σχολίων καὶ ἑρμηνειῶν, τὸ δὲ 1856 συλλογὴν διαφόρων πεζῶν καὶ ἐμμέτρων ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραμμάτων τῆς Ἑλλάδος. Πρὸς τούτοις κατεχώρισεν εἰς περιοδικὰ συγγράμματα πολλὰς διατριβὰς γεγραμμένας μετὰ σπανίας κρίσεως καὶ εὐφυΐας περὶ Ἀθηνῶν, περὶ Δημοσθένους, περὶ Εὐριπίδου καὶ περὶ ἄλλων ἑλληνικῶν ἀντικειμένων.

Ἐπειδὴ δὲ ἦτο καὶ τῆς γερμανικῆς φιλολογίας εἰδήμων, ἐξέδοτο καὶ περὶ αὐτῆς πολλὰ ἄξια λόγου πονήματα. Συγχρόνως κατεγίνετο μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ εἰς τὰ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ ἀτελῶν τούτων εἰδήσεων συμπεραίνομεν ὅτι εἰ καὶ βραχὺς ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ ἀοιδίμου Φέλτωνος, πολὺς ὅμως καὶ ἀξιόλογος ὁ πλοῦτος τῶν συγγραμμάτων ἅτινα ἀπαθανατίζουσι τὴν μνήμην αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων τούτων ἀποδεικνύουσι τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀκραιφνῆ ἀγάπην τοῦ ἀνδρὸς, ἡ θλίψις ἡμῶν, οἵτινες καὶ νὰ γνωρίσωμεν αὐτὸν προσωπικῶς εὐτυχήσαμεν, διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοιούτου φιλέλληνος, δὲν εἶναι κατωτέρα τῆς βαθυτάτης λύπης τὴν ὁποίαν ᾐσθάνθησαν οἱ συμπολῖται αὐτοῦ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΝΗΣΣΟΚΤΟΝΟΣ. Πολλοὶ ἁλιεῖς συνέρχονται προσεχῶς ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Ἀζεβρούκου ὅπως ἀναζητήσωσι περίφημον ἴσοκα εὑρισκόμενον ἐν τῇ λίμνῃ τῆς νήσου Κευνίγκης. Ὁ ἰχθὺς οὗτος, μὴ φανεὶς πλέον ἀπὸ τοῦ 1847, ἐζύγιζε τότε 17 λίβρας καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς εἰδήμονας, ἅμα φθὰς εἰς τοσοῦτο δυνάμεως, αὐξάνει κατ' ἔτος μίαν λίβραν, ζυγίζει λοιπὸν σήμερον 32 λίβρας. Οἱ δὲ κύριοι τῆς λίμνης ἀναγκάζονται νὰ ἐκβάλωσιν αὐτὸν, διότι πρό τινος καιροῦ προξενεῖ μεγάλας ζημίας. Μὴ εὑρίσκων πλέον πρὸς τροφὴν μῦς καὶ τῶν κυπρίνων τοῦ ἰχθυοτροφείου ὀλιγοστευόντων ὁσημέραι, ὁ ἴσοξ ἐπιπίπτει κατὰ τῶν νησσαρίων καὶ ἐν ἑνὶ ἔτει κατεβρόχθισεν ἑβδομήκοντα καὶ τρία.

ΑΛΛΟΚΟΤΟΣ ΚΑΤΑΔΙΚΗ. Κατεδικάσθη νεωστὶ ἐν Ζύγῃ τῆς Ἑλβετίας Ἰωάννης τις Γεράρδος διότι, φονεύσας γαλῆν ἔφαγεν αὐτὴν, α'. εἰς πληρωμὴν τῶν ἐξόδων τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακρίσεως προφυλακίσεως· β'. εἰς δύο ἡμερῶν φυλάκισιν ὑπὸ δίαιταν ἄρτου καὶ ὕδατος, γ'. εἰς τριάκοντα ῥαβδισμούς. δ'. εἰς τετραετῆ περιορισμὸν ἐν τῷ δήμῳ αὐτοῦ· ε'. εἰς τὴν μέλαιναν τράπεζαν, ς'. εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου, ζ'. εἰς τὰ ἐκ τῆς μεταφορᾶς τοῦ πλημμελήσαντος εἰς τὸν δῆμον αὐτοῦ προκύπτοντα ἔξοδα καὶ η'. εἰς τὰς λοιπὰς δαπάνας καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς γενομένης ζημίας.

ΑΠΑΤΟΥΡΙΑ Πάντες γινώσκουσιν ὅτι κατὰ τὴν ά. Ἀπριλίου ὑπάρχει συνήθεια νὰ ἀπατῶμεν ἀλλήλους· πόθεν ὅμως προέκυψεν ἡ συνήθεια αὕτη; τοῦτο θέλομεν ἐξηγήσει σήμερον. Κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Ἡρακλειδῶν, χρησμοδοτήσαντος τοῦ θεοῦ ὅτι οἱ Ἡρακλεῖδαι καὶ οἱ Δωριεῖς ἤθελον νικήσει τοὺς Ἀθηναίους ἐὰν δὲν ἐφόνευον τὸν βασιλέα τούτων, ὁ Κόδρος υἱὸς τοῦ Μελάνθου καὶ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, μεταμφιέσας ἑαυτὸν εἰς ξυλοκόπον, προσῆλθεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὅπου ἐρεθίσας τινὰς τῶν στρατιωτῶν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν. Οὕτω δὲ νικηθέντων τῶν Δωριέων οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κατήργησαν τὴν βασιλικὴν ἀξίαν, οὐδένα κρίνοντες ἄξιον νὰ βασιλεύσῃ μετὰ τὸν Κόδρον, πάντες δ' οἱ Ἰωνικοὶ λαοὶ πλὴν δύο συνήθισαν νὰ τελῶσιν ἑορτὴν καλουμένην Ἀπατούρια διοχετευθεῖσαν καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν σήμερον.

Ἀλλ' ὅπως ἡ ἀπάτη ἐστέρησε τῆς ζωῆς τῷ 1050 τὸν Κόδρον, οὕτω καὶ τῇ 1 Ἀπριλίου (ἔ. ν.) 1862 ἐγένετο αἰτία τοῦ θανάτου δεκαπενταετοῦς νέου ἐν Ῥοτομάγῳ τῆς Γαλλίας. Ὁ νέος Ζ..., γραφεὺς παρά τινι ὑποδικηγόρῳ (avoué) ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ ἀπήντησε τὴν ἐπιοῦσαν τὸν συνάδελφον Χ... ἄγοντα τὸ δωδέκατον ἔτος, ὃν, περιπαίζοντα αὐτὸν διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ἁπλότητα, ἠπείλησεν ὅτι ἤθελε ῥαπίσει ἐὰν ἐξηκολούθει τὸν ἀστεϊσμόν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Χ... ἐπροθυμήθη νὰ μὴ παύσῃ, συνεπλάκησαν τὰ παιδία καὶ, τοῦ πρεσβυτέρου νικῶντος, ὁ νεώτερος, ὀργισθεὶς, ἔσυρε τὸ ἐν τῷ θυλακίῳ μαχαιρίδιον καὶ ἔπληξε τὸν Ζ... εἰς τὸ στῆθος· οὗτος δὲ ὠχριάσας καὶ περιστραφεὶς ἔπεσεν ἄναυδος καὶ νεκρός· ἡ λεπὶς εἶχε διατρυπήσει τὴν καρδίαν.

ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

—ooo—

Κατὰ λάθος ἐγράφη ἐν σελ. 35 τοῦ παρόντος φυλλαδίου ὅτι δημοσιεύεται καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀνήκει εἰς ἄλλον αὐτοκράτορα, καὶ θέλει δημοσιευθῆ ἄλλοτε.